

ספר שירי גלות ירושלים

2023-1996

אלמוג בהר

גלות ירושלים

כשעזבנו את ירושלים בפעם השניה
לא לקחנו דבר. הזיכרונות היו כבדים מספיק,
והמחשבה על הגלות העתידיה לא הותירה לנו
פנאי לארוז תיקים. ארזנו סיבות, פחדים,
מבטים ריקים. בתי משכה בידי ושאלה: מתי נחזור,
אבא? אמרתי לה: בעוד חודשיים, אולי בעוד חודש.
אהובתי לחשה לעצמה: מתי נחזור? לחשתי לידה:
בעוד שנה, אולי לעולם לא. בדרך לשדה התעופה
הם תלו שלטים המברכים את הגולים: "מי שעוזב –
לא היה כאן מעולם". לחשתי לבתי: מעולם. מעולם
לא היינו בירושלים. אבל היא נרדמה ולא שמעה.
קראתי אל תוך חלומותיה את הגרפיטי שכתבו המוחים
מתחת לשלטים: "רק מי שעוזב את ירושלים
יכול להתפלל לירושלים". ולחשתי לעצמי:
עדיף לצאת לגלות באביב. לא בחורף.
הקור נוקב. אומרים ששם יהיו סופות. לעולם
כבר לא אתרגל לקור שם. חבל שלא לקחתי לשם
את הסוודר החם.

ט' באב ה'תשס"ב, ירושלים

הרואה ירושלים בחרבנה
קרע קרע בבגדו
ואז יתפר הקרע
שלא יהיו בגדיו עשויים קרעים קרעים.

וימהר וינצא ויחפש אחר חיים בעיר
בכל סמטה
ובכל לשון
שלא נהיה בוכים שוא
מרבדים קינות על אסון בת-ציון
וירושלים כפר בנויה בגן-עולם
וכל-שעריה שוב אינם שוממין.

אני יצאתי ומצאתי חתול עובר בתחנת בקרת של המשטרה
ומתלבט מול הכתל בין עזרת נשים וגברים
וראיתי אנשים רבים חיים חיים כל אחד בשפות רבות
נשים ואנשים חיים בשפת אביהם ושפת אמם בשפת המקום
ושפת הדרך בשפת החיוכים שלהם ושפת היאושים הגדולים.
וקרעתי קרע גדול
על מחשבות הרעש והשבר של לבי
הרודפות אותי במקומותי בלם.

ולא אחיתי הקרע
שיהיו מזהים בלם שפקד אותי האסון, ויקראו:
הרואה אדם בחרבנו
קרע קרע בבגדו
וימנע מכתובת שירים
שלא תהא נפשו עשויה קרעים קרעים.

ואם עוד היתה שורה רוח הנבואה בעיר הזאת
הייתי עולה על אחד ההרים
ומתנבא שסופי להקים מחתרת נגד הצער
סופי לשלח גודים של מחשבי קצם של הקצין
סופי לחיות בעיר הזאת.

לירושלים אין נהר

לירושלים אין נהר
ולנהר אין יובלים
וליובלים אין גדות מוריקות
ולארכן לא פוסעות נערות פזורות-מבט
ושערן הארז לא מצל
מפני החמה היוקדת בחמה על ירושלים

ולנהר שאין לירושלים אין שם
ולשם אין אנשים שיקראו בשמו
ולאנשים אין את הרגע שבו השם נאמר
וכמו שמה של עירו הוא חובש פצעים
ופותח פצעים אחרים
ומהדהד בין הקרים שסביב לירושלים

חצר ירושלמית

מתיקותן הלילית של צביטות אהבתה
בבשרי, בחצר ירושלמית, בין אבנים וגפן,
בין צלילי עוד וְלֹאֲדִינוּ, בין קירות גופי.
בקצה החצר גדר מתכת ישנה, אצלה נדבקה
זקנה בשביסה, נשאבת מן הסימטה
בדרכה הביתה מבית-התפילה, טועמת מן הצלילים,
מדמה לעצמה שְׁלֹרְגַע היא שוב בת-מלך,
עוברת בין החצרות. והעוד שהיה שפה אסורה
לאוזניי, הותר בחצר מכבלי איסוריו, ואני
שלימדתי עצמי להיות יונק דבש מסלע,
לומד לשתות צוף מפי נערה. עיניי הזקנה צוחקות
מאחורי גבם של הנגנים והזמרת השמנה היפה,
והיא מידמה בעיניי לסבתי, שלפני מותה
חזרה לדבר רק ערבית, בלי עברית.

בְּבֵית-הָעֵלְמִין הַבְּרִיטִי שְׁעַל הַר-הַצּוֹפִים

היא חשדה שביטנה התמלאה באהבה חדשה
ואטמה שפתייה לאוזניי. ובמקום לראות פני-רופא
היא הלכה בין שורות ישראל של קברים
בבית-העלמין הבריטי שעל הר-הצופים.
חללי מלחמת-עולם וחלל ביטנה
שהפך פתאום למלון-דרכים, כמו לבי.

פנים גופינו עשוי קסם חללים חללים. ולפעמים חלל אחד
מתרוקן ממלא חללים אחרים. זהו חוק הכלים השלובים.
ובעבור כמה חודשים נעשינו דומים, במילים,
באנחות, בפתחים דרכם אנחנו זורחים ושוקעים.
ולבסוף גם ריחנו דמה. ודמי ודמה התערבבו
דרך חרכים קטנים וגדולים, לחים וחרבים.
דרך הפצעים והאושרים.

אבל בת לא נולדה. לא לי. לא לה. גם לא בן.
לעיתים חלל הוא רק חלל ופריז בעיטות דממה.
ובאה עלינו שמחת האין, שלפעמים עצומה משמחת היש.
ועוד חיבוק סומק מערה, וסוד כלים שבורים
שאחיזתם קשה ופרידתם קשה.

שיעורי פאב

א.

אשה בכאבה, סטודנטית לספרות עברית בהר-הצופים
עם זריזות אצבעות של אקדוחנית בפרפרזות על יהודה עמיחי,
אמרה לי: "לידתתי הכאיבה רק לאמי, לא לעולם,
לא לי. מותי נכאיב רק לי. בלידתתי העולם שתק,
ואני עוד חיתי את רגעי הקץ של טרם היותי.
במותי העולם לא יקרע, לא יגזר במספרי ברזל, ובשרו לא ירעש
מקטיעת חבל הטבור של חיי. ואמי, במותי,
אינה קול צעקת אמי?". אני לא האמנתי לה, וסיפרתי
על אומן-התעניית המצמצם את גופו כדי להיולד מחדש במקום אחר
פחות מכאיב. היא הסבירה שאין לה אמן בפרוזה: "גם אשה בהריונה
המרחיבה את גופה מבקשת לאפשר לתינוקה להיולד מחדש
במקום אחר פחות מכאיב. ואני לקראת מותי אשמין במחאה.
אולי בכל זאת אכאיב לעולם. יפערו בבשרו
חור גדול כל-כך לגופי עד שהוא לא יוכל לשאת אותי בפנימו,
עד שאני אנגוס בו מתוכו". במקום להאמין נאחזתי בגופה עד
שגם אני הרגשתי את הכאב, ודיברתי על אמה שקבר איבדה את כאבה,
היא שכחה אותו בגוף בנה (אולי גם כאבד לחלוף בהריונה, לחשתי,
אם תורשי אותו לבתאובן).
"בגיל עשרים וארבע עוד מוקדם לותר על הכאב, עוד מוקדם
לדבר על הריון, עוד מוקדם להתאהב בד".

ב.

אשה בשמחתה, תלמידה בפקולטה למדעי האושר בירושלים,
ישבה לצדי בספריות זכרונני, ואחרי שהקריאה
בקול את שירי אמרה בלי לחש: "אתה מפחד. את הדברים
שחכי כואבים לך אתה מרחיק מעצמך, חובק בסוגרם,
מחביא במירכאות, מוסר מפני זרים, כולא בשיר. עליך
ללמוד לאבד את סימני הפיסוק ולדבר, תמיד בגוף ראשון:
מה כואב לך? מי מכאיב לך? איך תכאיב לי? איך אכאיב
אני לך?". היא ביקשה שאשנה את שירי, את שירי,
ואחפש מסתור במקומות אחרים. למשל בין סדיניה.

ג.

אשה, יושבת על קצה המיטה שלי במעונות ולא
מוכנה לעזוב, שאלה אם אני מאמין באהבה. גם אני
מדי פעם חוזר ושואל את עצמי, לבדי, אם עודני
מאמין באהבה. אני כמו אבן: זורקים אותה

מראש בגין ועוד דקה היא מתנפצת
אבל קששואלים אותה כשהיא עדין באויר
האבו עונה שהיא אוהבת ליפול, היא בוחרת ליפול.
קף אני מאמין באהבה. בוחר באהבה.

.ד

אשה הלכה. ואני כל פרידה חוזר ונפרד
מן הקודמת. הפרידה החדשה מהססת ברכות,
פורמת שוב את חוטי הפרידה שלפני, ואני נפגש
עם הפאב הישן. נזכר בראשונה, שהרבה אחרי לכתה
כתבתי לה או עליה: "בלי דמעות את נראית עירומה",
נזכר בשניה, שהרבה לפני בואה כבר ידעתי לכתוב
אליה או על אודותיה: "ואת משיבה לי בשאלות".
אני משגן צלילים, ופסוקים, וחיוכים,
והלכות כמו: אין חזרין בדרך בה הולכין,
ומחפש משמעויות במילים, בזמנים, בפנים,
בקאבים כמו: אין זוכרין דרך
בה הולכין.

.ה

שוב אני לומד שיעורי כאב
והם לומדים אותי
שוב אני מודד שיעורי כאב
והם מודדים אותי.
שוב אני פואב שיעורי כאב
והם אני.

שירי אהבה פוריה

בשורות שפתבתי לאחרת היא קראָה על בית-העלמין הבריטי
שעל הר-הצופים ולקחה אותי לטיול חצות בין המצבות.
כִּשְׁנֵשְׁעֵנּוּ בְּנִשְׁקָה עַל קִיר נוֹשָׂא כּוֹבֵד שְׁמוֹת חֲלָלִים חֲסֵרֵי קִבֵּר,
מְחִיילֵי הַגְּדוּד הַרְאֵג'פּוֹטִי אוֹ הַרְאֵג'סְטֵאֲנִי, הִיא בִּיקֶשָׁה לְהוֹסִיף
עוֹד שֵׁם לְלוֹחֵי חֵינּוּ: "בּוֹא נַעֲשֶׂה לָנוּ בֵּן בֵּין הַקְּבָרִים" הֲצִיעָה,
מְלוֹתִיָּה אוֹוִיר חָם סִמוּף לְאוֹזֵנִי, בֵּיטְנָה מִגְרָגֵרֵת לְאֵהֲבָה חֲדָשָׁה.
אֲנִי שֵׁינְנֹתִי לְעֲצָמֵי פֶחַד חֲצֵר-מוֹת עֵתִיק, וְהִיא יֹדְעָה לְהִרְגִיעַ:
"אֵין מְקוֹם מֵתָאִים מְזָה לְהִתְחִיל בּוֹ חֵיִים חֲדָשִׁים". דִּימִיתִי אֵיךְ
נִשְׁקָה בֵּין אוֹזֵב הַקְּבָרִים בְּכִי עֲרוּוָה לְבָכִי עֲרוּוָה, עַד שְׁדַמְעוֹת שְׁמַחַת תִּשְׁוֹקָה
יִרוּוּ אֶלּוֹ אֶת אֶלּוֹ, וְיִבְנּוּ בְּנוֹ בְּתֵאֵוֹבֵן. גּוֹפָה, בְּקוֹר חֲצוֹת, תַּחַת גּוֹפִי,
חָם וּמוֹכֵן-לֹא-מוֹכֵן לְאֵמְהוּת, וְלִבִּי לֹא יוֹדֵעַ לְהִבְחִין בֵּין אוֹשֵׁר לְאֵימָה.
הֵאֵם נַחֲלִיף רִיקְבוֹן הַמוֹת הַרָף, הַהוֹפֵף עֵפֶר וְרִימָה וְתוֹלְעָה, בְּאֵהֲבָה?
וְאֵת הָאֲבָנִים הַקְּשׁוֹת נַחֲלִיף בְּחֵיִים? הַתְּגֵרִיתִי בְּפוֹרִיּוֹת בֵּיטְנָה וְאֵהֲבָתָה
וְהַצַּעֲתִי שְׁנוֹלִיד תְּאוֹמִים, הַצַּעֲתִי שְׁנוֹלִיד יִלְדִים עַד אֵין-סוֹף,
עַד שְׁגוֹפָה לֹא יוּכַל לְשִׂאתָם.

בְּמִיטָה, קָלִים יוֹתֵר וּרְצִינִיִּים פַּחוֹת, לְמַדְנּוּ שִׁיעוּרִים בְּכַלְכַּלֵּת הָאֵהֲבָה:
אֲנִי הֵייתִי קְפִיטְלִיסֵט חֲמוּר, מִבְּקֶשׁ תְּמוּרָה בַּעַד מִתְנַוֵּתִי, וְהִיא
מִרְכָּסִיסְטִית סִמוּיָה, רוֹמֶזֶת שְׁיָכוֹל כָּל אֶחָד לְהִתְפַּנֵּק עַל פִּי צִרְכּוֹ,
וּמוֹטֵל עֲלֵיו לְפַנֵּק רַק עַל פִּי כּוֹחוֹ. אַחֲר-כֵּן הִפְכֵתִי לְכַלְכַּלֵּן שֶׁל תּוֹרַת מֹשֶׁה,
דוֹרֵשׁ לְאֶסוֹר נֶשֶׁף וְרִיבִית, וְלִשְׁמוֹט קִרְקָעוֹת בִּיבּוּלוֹת, וְתִמִּיד לְהִשְׁאִיר מַעֲשֵׂר,
וְהִיא הָאֲמִינָה בְּכַלְכַּלֵּת-שׁוֹק, סָחָה עַל הִיצֵעַ וּבִיקוּשׁ, וְעַל עֲלִיית הַמַּחֲרִים
וְהִנְדָּה הַנַּעֲלָמָה.

לִמֵּן רֵאשִׁית אֵהֲבַתְנוּ
הַתְּגַבְּרָה בְּנוֹ תִשׁוֹקֵת הָאֲכִלָּה:
אֲנִי מִתְּאֲמָנִים בְּהַרְיוֹנוֹת קֶטְנִים
מִתְּפִיחִים כְּרָסִים.

בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, עִם כּוֹבֵד מִשְׁקַל גּוֹפִי עַל גּוֹפָה
הַבְּנוּ כְּמָה קָל לְהַכְנִיס יִלְדִים לְעוֹלָם
דֶּרֶךְ הַפְתָּחִים הַצָּרִים.

הַדִּימוּי מִשְׁחַרֵּר אֶת הַמִּילָה: מִרְכָּף אֶת קִצּוֹת מַחֲשַׁבוֹתֵינוּ,
אֶת זְווִיּוֹת גּוֹפֵינוּ, אֶת חוֹדֵי כְּאֲבָנוּ.
וּמֵן הַדִּימוּי נוֹלַדֵת הָאֵהֲבָה. הִיא קוֹרֵאת שִׁירָה
גַּם בְּשִׁירוֹתֵים; הִיא קוֹרֵאת שִׁירָה גַּם בְּפָנִים שֶׁל אֲנָשִׁים.

אני קורא שירה בזרועותיה : כמה ילדות כתובה שם,
כמה נתינה, כמה תענוגות. והזמן, תרופה עתיקה
במלכות הנצח, מכסה עלינו בשמיכת צעיפי כוכביו
המהירים, וכך שנינו בלי מילים, הווים,
בעוד שאר העולם רק עבר או עתיד.

היא מבקשת שנקנה שני כרטיסים לאוטובוס הנוסע
למקום הכי רחוק בעולם, אולי סמוך לשעת חצות גופינו,
ונתיישב יחד באחד המושבים האחוריים, ונשקע
זאת בזה בחסות חשכת הלילה, בתוך עריסת הנסיעה
ורעש המנוע,
נשכב מקופלים עד שירדם כל העולם ונאנחנו נהיה מתעוררים.

שבע הערות ירושלמיות

1.

האישה על סף מעבר החצייה
הרה, עוד מימי טיטוס הרה,
בבטנה תינוק מתעקש לא לצאת.
טיטוס הלך, אחריו באו
עוד עשרות כובשים גברים,
והתינוק בבטנה מתעקש
לא מניח לאיש לכבוש אותו.
והאישה אוהבת כך בהריון נצחי.
פעם קמו לפניו במרכבות,
היום באוטובוסים.
על סף המעבר היא עומדת,
לא חוצה, מדברת בטיטוס חיבה
כמו זוכרת לו אהבה ישנה, ובלחש
אומרת לי: "וגם העיר הזאת הרה
שלושת אלפים שנה, מימי מלכיצדק ויבוס
חוששת להוליד, ברחמה פרי אהבתה
לאל עליון. והיא מהלכת בערים
ובמדינות, תובעת כבודה הרה
ולא יולדה".

2.

בשוק מחנה-יהודה
עדיין מבשלים על פרימוס
את נבואות הזעם.
והן מתרככות ומתרככות
ממתינות לסועדים
שיבקשו מעט מהן להוסיף טעם
מעל נחמת האורז הלבן.

3.

בְּבֵית-תְּהָה בְּרֵבַע הַמְּסֻלְמִי
אֲנִי שׁוֹתֶה קֶפֶה שְׁחֹר
וּמְקַפֵּיא אֶת צְנֹאֵר הַזָּמֶן
בְּנִשְׁקוֹת שְׁקוּפוֹת עַל-פִּי הַנְּרִגְלָה.
הַרְבֵּה סֶפֶר לְהַמְתִּיק הַמֶּר
בְּסֻפְלִים קִטְנִים.
מְעֲלֵי מִשְׁקִיף הַמְּלֶךְ חוֹסִין ז"ל,

צָעִיר בְּתִמְוִנָתוֹ, וּמִשְׁנֵי צָדָדָיו
שְׁנֵי מַלְכִים בְּשֵׁם אֶחָד
סָבוּ וּבָנוּ.
וּמִן הַקִּירוֹת שָׁר לִי עֶבֶד אֶל-וְהֵאָב
וְהַמְּלִים שָׁלוֹ הֵן נְמָלִים
הַמְּטַפְּסוֹת לְאֵט מִכַּפּוֹת הַרְגָלִים
אֶל מְקוֹם הַמְּחֻשָּׁבָה.

.4

בתחנת-הדלק של צומת פת
הסופר מבטיח להיות הזול בעיר.
כשברחתי אל תוכו ביום של גשם
גג נראה לי היקר בחסדים האנושיים.
כשיצאתי ממנו, בזמן אחר, אל תוך
יום של שמש, הרקיע נראה לי
היפה שבגגות.

.5

מִרְחוֹב קָרֶן-הַיְסוּד, בְּדֶרֶךְ לְגֹן הַפְּעֻמוֹן,
אֶפְשָׁר לְרֹאוֹת חוֹמָה בְּאֶפֶר בְּטוֹן.
הָאוֹטוֹבוּס שֶׁאֲנִי נוֹסֵעַ בוֹ לֹא נִגִיעַ
עַד לְשָׁם, אֲנִי יוֹדֵעַ, לֹא רוֹצָה לְגַלוֹת לְנוֹסְעָיו
אֵת גְּבֵה הַחוֹמוֹת. אֲנִי מְקַנָּא בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת
מֵימֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן, וּמִתְנַגֵּעַ לְחֻבֵּל
הַמְּשַׁתְּלָשֵׁל מִן הַחֲלוֹן בְּבֵיתָהּ שֶׁל רָחֵב.
עוֹד מְעַט מְסַתֵּימֹת שְׁבַע הַהַקְּפוֹת סָבִיב לְעִיר,
אֲנִי יוֹדֵעַ, וְרַק רָחֵב הַזֹּנָה תִּחְיָה.

.6

במאה-שערים ציולנט פְּרִוּוּה
נמכר בששה שקלים
וממלא את כוס הפלסטיק בחום.
מחר תיכנס השבת, ואני סופר בראשי
כמה יהודים לא המירו את דתם
רק כדי לאכול ביצים
מהחמין של שבת.

.7

בכנסייה האתיופית
הנעליים משוחחות ביניהן בזוגות בחוץ

על סיבות ביקורי.
ובפנים מרים שחורה
ובן האלוהים שחור
ואני נזכר יחף שדת טובה
כמו אומנות טובה
היא בסך הכל מראה.

שלוש הערות נוספות לירושלים

1.

בקינג-ג'ורג' פינת יפו
נסחט מיץ הגזר בקול מחריש
וממלא את הכוס כתום וקר.
כאן הוא טעים וזול
יותר מבכל פינה אחרת בעיר.
כאן אני יכול מדי פעם לשכוח
את קיומי בין השלטים המבשרים
את בוא המשיח לבין המכוניות
הדוהרות בצמתים בדרכן
לצומת הבא.

2.

בגן-ציבורי ברחביה
היום מרשה לעצמו להתאחר.
מי שלא קבע תור לקופת-חולים
יכול לשבת בשמש ולשתוק.
רוב יושבי הגן שותקים בגרמנית
ואילו המטפלות
מדברות ביניהן בפיליפינית.
מי שרשיון העבודה שלה לא פג היום
גם היא יכולה לשבת בשמש
ולהתאחר מעט.

3.

בתוך החדר העיר אחרת.
אפשר לקרוא אותה בספרים
בלי לצאת דלתות או להביט חלונות.
כתובה אין-סוף שפות
היא שותקת
מסרבת לתנות אהבים עם כל מאהביה.

שיר ויתור של מהגרים עייפים

רבי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אומר
עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל
שיקבעו בארץ ישראל
דאמר רב יהודה אמר שמואל
כל ארצות עֵיסָה לארץ ישראל
וארץ ישראל עיסה לבבל
רב יהודה היה אומר
כל העולה מבבל לארץ ישראל
עובר בעשה.

(בבלי מגילה דף כ"ט עמ' א', שבת מ"א ע"א, קדושין ס"ט ע"ב)

אני מקבל על עצמי לומר שלארץ-ישראל עולים
מכל ארצות עולים
לא מהגרים לא בורחים לא נפלטים לא מרומים
לא באים כתיירים
לא יורדים
עולים
והר ציון מרום הרים
וירושלים נהרות תורה ואורה
לכל עמים.

אני מקבל על עצמי לומר שמארץ-ישראל יורדים
לכל ארצות יורדים
לא מהגרים לא בורחים לא נפלטים לא מרומים
לא נוסעים כתיירים
לא עולים
יורדים
והר ציון מרום הרים
וירושלים נהרות תורה ואורה
לכל עמים.

אני משביע את שפתי לומר בכל שפות
כי אל העברית עולין ויורדין בו זמנין
מכל שפות עולין או יורדין
ועברית עולין בה ויורדין אליה בו זמנין
לא מהגרין לא בורחין לא נפליטין לא מרומין
לא נוסעין כתיירין
עולין ויורדין.

אני משביע את שפתי לומר בכל שפות
עברית יורדת אל ארץ-ישראל
ועולה ממנה
ואין מדקדקין בכליה
כלי-גולה או כלי-שיבה.

שפתי משביעה את שפתי לומר יום אחד פעם בשנה
לא נכון מה שכותבים בעיתונים
ובספרי ההיסטוריה השמנים
לא באנו על כנפי נשרים
לא עפנו על מרבדי קסמים
אין עליה המונית ולא היתה
אין קולטים ולא היתה קליטה
עד שלא יקבעו בתי הכנסיות ובתי המדרשות של בבל
בגופה של ארץ ישראל אנחנו נשמה חסרה
אנחנו גולה.

שפתי משביעה את שפתי לומר יום אחד פעם בשנה
את כל המילים האחרות בכל השפות האחרות
שלא למדתי לדבר
ולהגר פנימה הרחק מארץ-ישראל
לא לרדת להגר
ולברוח ולהיות פליט ותייר ומרומה
ובסוף אותו היום לא לעלות להגר
להגר חוצה לארץ-ישראל
ולברוח ולהיות פליט ותייר ומרומה.

והר ציון מרום הרים
וירושלים נהרות תורה ואורה
לכל עמים.

לפני המצור ואחריו

אחי מחמוד דרויש, לא אויבים מבטן אנחנו
שנתגושש ונתרוצץ ונאחז איש עקב רעהו
במאבקים של בכורה וירשה,
לא אויבים על פי מקום הכוכבים ביום לדתנו
ומותנו אנו, לא האל שמנו זה מול זה להלחם,
ובספרי קדשנו אין נבואות על מאבקנו העקש.
מולדת משתפת לנו מרבת קדשה, רעה מחרת
מלאה שמות של חבה, ועלינו להתחלק בקדשתה:
פלסטין וציון, אל-ח'ליל וחרון, ירושלים ואל-קדס,
שכם ונאבלוס, עכו ועפא, ג'פו וזאפא.
ובינתיים המצור צר עלינו, צר צורה בגופנו ובנפשנו,
וצרה בת מאה שנה צרה מלהכיל את קול פאב שנינו.
והפאב שלך נוגע בנקדה הכי חרשת שלי,
והפאב שלי נוגע בנקדה הכי אלקמת שלך,
ואיך נדבר או נשמע?
אחי מחמוד דרויש, איך נמיר את פאב חיינו
המשתפים? איך נשקוט את רעם הפצצות העקשות,
איך נקהק את חד שני המנות הקשות, איך נסגר
את דלתות המלחמה הכבדות, הפתוחות? איך נרד
משמי המטוסים ונתרחק מרחובות האוטובוסים, כדי
שנוכל להפגש שוב ולהקשיב?
אחי מחמוד דרויש, יש לנו מלון משתף מימים שמיים עתיקים
ומן הזמנים הללו. אבראהים אבינו למד אותנו
שאלהים ואללה הם אחד, ואנו קוראים את תורתו
מפי משה, ישו ומחמד. אבל עכשו מבטינו הפוכים,
והשהיד שלך יכול להיות צלצול פעמון
בתחנת האוטובוס האחרונה של חיי ומותי,
והרמטכ"ל שלי לא שמע על מקצב פֶרס
ועל תוגת אנדלוס, והוא מבקש לכתת
פנורתינו למסוקים ונחלינו לרובים ולכוונם עליך.
אחי מחמוד דרויש, מי סכסך את ההיסטוריה שלנו
והציב אותי זקוף לארץ מגדלי השמירה הגבוהים
הצופים על שערי עזה הכבדים
בולש על חלונות בתים דרך פננות רובים?
מי הקים בינינו חומות של בטון וברזל ועיני מצלמות
והפריד בינינו פכובשים ונכבשים
פאשר עלינו להיות אחים?

אלוהים מבטיח בנו בעינינו סגורות, לא רואה
איך אנחנו מאמנים את ילדינו לראות איש ברעהו
את סבת אסונים. אבל אנשים אחים אנחנו,
ולפני פחות מששים שנה דברתי ערבית שוטפת בניב יהודי-עיראקי
בבתי-התה של בנדאד, ואתה היית בא מן הגליל לבקר,
כותב שירים על ופיפיות החדקל, ומתנעץ עמי בחזורים
אחר אהובות בבליות. ומאז התגלגלנו פעמים אין-ספר
במחלות החיים. אני שכחתי, בשל סבות משנות,
את שפתנו, ואתה למדת לפני את שפתי,
שפת תפלותי העתיקות ונגעועי המתעוררים,
ועתה אני יכול לקרא את מלותיך רק דרך מסך התרגום.
אתה יצאת מן הגליל כדי לנדד אחרי מסלול הגלות של עמך,
ואני שבתתי למקום עמי,
אחרי שהורי והורי הורי עשו נדודים למעני.
והיום אתה חי ברמאללה, ואני בירושלים.
אתה היית למשורר המצור, מבירות ועד לכאן,
ואני רק מתחיל את דרכי בכתיבת השירים.
אתה כתבת ברמאללה של ינואר 2002 על המצור,
ואני הייתי רוצה לכתב בירושלים של יוני 2003 על סופו,
או על טרם היותו. אני מנסה לכתב דיאלוג במונולוג,
כי לפני שבוע קראתי בספרך "מצב מצור" ובקשתי לדבר אליך,
אבל אתמול חברתי שמעה פיצוץ כשהייתה בחנות בגדים
וניצאה וראתה גופת אוטובוס מפחם
מוטל ברחובה הראשי של העיר בלי רוח חיים,
ונמלטה רואה רק את מסלול בריחתה ואת כף-יד שותפתה לדירה
ולריצה. ולא נשמה עד שפנתה לסמטה צרה
כי הפחד שם מצור על ראותיה. ועכשיו אני
מביט בד בעיניים סגורות, ומי יפקח אותן?
אחי מחמוד דרויש, לפעמים רק העראק
שומר עלי מפני טינת הרחובות.
ובינתיים מעל ראשינו שמי המטוסים, ומול עינינו
רחובות האוטובוסים, וספרי ההיסטוריה החדשים
הופכים אותנו לאויבים. התנ"ך שלי הוא גם שלך,
ושירת הגיאוגרפיה שלך היא גם שלי, ואם נשנן אותם יחד
אולי נצליח לשים קץ למצור?
אחי מחמוד דרויש, איך נצליח להפוך את השערים הכבדים
אשר תחתם עומדים לנו שמשונים מתאבדים
המבקשים להפיל עלי ועליך את כל העמודים והבתים
לשערי שירה?

עירי

בבוקר, עדיין מכוסה בשמיכת ערפל דלילה,
ירושלים ישבה שלוה כמו לפני אלפיים שנה
וגגות רעפים אדומים כתבו מחדש את סיפורה.
בצהרים
לפתע צנחה עלטה
ולשנה גלגל חמה דלק באש נוראה מעל הבתים
ונעלם
מפנה מקום לסהר חיוור של אמצע היום
תינוק יתום בעריסה שבפינת הרקיע.
"מרחוק כל האבנים דומות, כל הקברים דומים"
ועירי היא תמונה במסגרת חלון.

כמו אולם חתונות שהתרוקן
אני חוזר בכל ערב וממלא את חדר
מנסה לכתוב את חיי.
אבל כבר שנים שירים כותבים אותי
קושרים בין יום ראשית ליום אחרית
ובין דברים שאינם נקשרים.
הלילה אני מנסה לנתק מבטי מן החלון
וכשאני עוזב את העט נדמה לי
שכל מה שהייתי נטמן בכל מה שאכתוב
שכל מה שאהיה כבר נטמן בכל מה שכתבתי.

מדע הכאב

א.

ערב תשעה באב בבית-חולים
וְהַבֶּשֶׁר עֲמוֹק בְּעוֹרוֹ מְכֹנֵת-אֵשׁ
עֲמוֹק מִן-הָעוֹר.
הלב לומד שהגוף הוא פגיעות
אבל מכיר גם יתרון בגוף
כי מי שמרגיש כאב גדול
מרגיש גם אושר גדול.
ורפואת הלב היא עבודת הלב.

ב.

בית-החולים הוא בקעה מלאה עצמות
וכשהעור נפתח מְכֹנֵת אש
גם הבודהא לוחש צרחות.
וכך הרבה ימים לא יורדים ממיטתי
ואני קורא דברי חוכמה של אחרים
לומד כי הים עמוק כמעט כמו המדבר
אך בשוליו אין את אותו פחד
שמח כי צדק אֶפִיקורוס כשאמר
שכאב גדול נמשך רק זמן קצר
ומצטער כי צדק גם כשאמר
שכאב קטן נמשך לרוב
זמן רב.

ועירי היא חלום הרחק מן החלון
והגוף משנן בקשותיו של בעל כוויות
שיבוא עלינו יְחִזֵּק-אֵל ויביא רוח חיים בַּעֲצֻמוֹת
ויתן עליהן גידים הרבה ויעלה עליהן בשר
ויקרום עליהן עור חדש אדום או לבן
הרבה עור לכסות
וייתן בגוף פנימה לב חדש
מסוגל לְכֹאֲבִים.

ג.

שחוק מכסה על בכי
והעור הוא מדבר נחש שָׂרָף עֲקֵרֵב וְצִימָאוֹן.

ואחר בא כאב ההתקלפויות

ואז פשוט יותר
מתוך צוהר שנקרע בַּבשר
לפשוט מעל הגוף את נשל העור כולו
ולעמוד חשוף מול העולם
מוכן לְאורו.
אבל האור זיכרון שריפה
והגוף מבקש שכחה.

.ד.

לילות לומדים לקונן :
אדם חי מה יתאונן?
ובקרים שואלים רפואות :
ואם יתן למחלה לחי
ובפיו ובנפשו עפר יתן
האם ישמע כי יש תקווה?
ואם ישב בדד וידום
האם ידע כי חלקו בְּאלוהים?
האם ילמד שם לְהשתנות הגוף
עם השנים
לנגיעות הזמן בעור
לסימני חייו המתארכים?

.ה.

חוזר אדם למעונו מבית חוליו
ואורות רחוקים בְּלילה מזכירים לו
בדידות אור שלו.
והימים לאים על מיטתו, הופכים געגועים,
וּבְרָחוב שמש עזה
ובבית פנימה האוויר נחנק
והידיים מתגלות בקוצר-ידן
כשאדם אינו יכול ללבוש בעזרתן חולצה
או להסירה.

.ו.

אדם חי מה יתאונן
טוב להודות ולנחם
טוב לשתות מים
טוב לאכול לחם
טובה פגיעת הקור באצבעות
טובה פגיעת הנפש בבשר.

*

לא צריך להתגרות בשמיים בירושלים.
בשביל זה יש תל-אביב

פאחארוס אן אַל אַירָה (שיר טרום-פמיניסטי)

כשתתקרב השבת אל חלון דירתי הירושלמית, אני אכין פּוּל מְצָרִי
עם שברי עגבניות ושיני שום חתוכות דק דק ובצל מטוגן שרוף שרוף,
ואורז לבן לבן כזה כמו שרק אמי יודעת להכין טוב טוב.

ובינתיים מְרַסְדֵס סוֹסָה שרה לי בספרדית
על זרועות אמה שנראות לה כמו ציפורים בְּשִׁמְיִים :
בילדותי זרועות אמי היו ארוכות ארוכות
וידעו להגיע בזמן אחד לכל החדרים
ולעורר את כולנו, ילדיה, ליום החדש.
כשניסינו להאריך בשינה עצלה היה גם קולה מגיע
מלווה תמיד בריחות של טיגון ותבלינים.
וכך בזיכרוני ילדות ומטבח
התערבבו בְּמִלַח וּבְבִקְרִים מהירים.

כל בוקר הייתי בוחן מחדש את מלאות הסירים,
ומבקש רק כריכים פשוטים,
של לחם ושוקולד, ואת הבטחת אמי לשוב בצהריים.
ובחזרנו מבית-הספר כבר היתה אמי עומדת בין בעבועי הסירים,
ושוב סירבתי לְתַבְשִׁילִים בעלי הריחות הסודיים,
וביקשתי רק אורז לבן לבן ושעועית אדומה אדומה
או שניצל פשוט דק דק.

אמי היתה שבה אחר הצהריים לעבודתה,
ואנחנו פנינו לטלוויזיה, לשיעורים, למחשב.
ובערב כששוב עמדה במטבח
זרועותיה היו מגיעות לכל המסדרונות
כדי לשחק עמנו ילדיה.
אנחנו לא חשבנו לעזור לה
והיום אני לא יודע לבשל הרבה
מלבד אורז לבן עם פול מצרי ועגבניות ושום ובצל.

היום ידי אמי עדיין ארוכות ארוכות
ומסדרונות הבית התקצרו מאוד מאוד.
קשה לקצר זרועות שהתארכו
או לגמול לאם על אריכות ידיה.

ירושלים סוגרת את לבה

ירושלים סוגרת את לבה מעצמה
מתעטפת במגדלי שמירה גבוהים
מקימה חומה
בינה ובין עיניי האנשים.

לילה לילה
אחרי שקיעת החמה
היא יוצאת בשלמה כבדה
ומוודאת כי כל שעריה סגורים
כי כל יושביה אסורים
ומניחה על העצים מנעולים.

ואישה אחת
עולה מן המדבר בצעקות
מִדְּפַקַת על אבני החומה
קוראת בוכה את שעל לבה:
"לכה דודי נצא העיר
נלינה בכפרים נשכימה לכרמים"
וירושלים ישנה ולבה לא מתעורר.

והאישה האחת
מגישה מפתחות ברזל כבדים
אל כפות המנעולים
וצעקותיה מעירות את השומרים
הסובבים בעיר הלבוישים מדים
המכים בשרה פוצעים עורה
קורעים שלמתה
לילה לילה.

לילה לילה לפני שקיעת הלבנה
יוצא האלוהים את הר המריבה
מדלג על החומה ובורח עמה
אל מורדות המדבר
אל שפלת הים
הרחק מן העיר הסגורה
והשומרים.

באותו לילה כתבתי על קירות הספרייה

באותו לילה כתבתי על קירות הספרייה מבפנים
מילים של פרופסור זקן לקבלה: "אלוקים לא
וותר אילם בשפה שבה השביעו אותו אלפי
פעמים לשוב ולחזור אל חיינו". הספרים פערו
פיות ואיימו להוציא מתוכם מילים אימות ולחשים
קשים, ואני הבטחתי להם שאלוהים לא ישתוק
בשפה שבה ישבו אלפי דורות של חכמים
וגאונים ומקובלים וסופרי סת"ם לכתוב לפניו. הדלתות
נעלו עצמן בין החדרים וביקשו לכלוא אותי,
ואני הבטחתי להן שאלוהים לא ישתוק בשפה
שבה דיברו נביאיו אל העם עד שפתחו
פתחים מבעד לעורלת לבו. ראשי נרדם על
הספרים ששאלתי בבוקר וניסה ליישן גם אותי,
ואני הבטחתי לו שאלוהים לא ישתוק בשפה
שבה דיבר הלב הער אל הגוף הישן
אלפיים חמש מאות שנה. באותו לילה כתבו
קירות הספרייה בתוך הספרים אלפי משפטים מבלבלים
על אלוהים, באותו לילה מחקו הספרים במחאה
את המשפט שכתבתי על קירות הספרייה, באותו
לילה ישנתי כפי שלא ישנתי בחיי. ואם
התעוררתי ולא שמעתי את אלוהים שותק, היה
זה לבי שדרש שאצטרף לצעקות הספרים שביקשו
להחריש את קולו. באותו בוקר מחקתי ממחברותיי
אלפי מילים שלא זכרתי את משמעותן, וכשכנסו
הספרנים הם מצאו אותי מכה על הקירות
שמחקו מהם הספרים מילים שלא הצלחתי לשכוח,
וניסיתי להבטיח להם שאלוהים לא ישתוק אבל
כל מה שהצלחתי לומר היה שאני לא
אשתוק עד שהם לא ינסו, עד שאנחנו
לא ננסה, להשביע את אלוהים לחזור לחיינו.

גרשום שלום במכתב לפרנץ רוזנצווייג
מז' בטבת תרפ"ז, 26.12.1926:
"אלוקים לא וותר אילם בשפה
שבה השביעו אותו אלפי פעמים
לשוב ולחזור אל חיינו" (במקור בגרמנית).

הכפרים הריקים הללו

הכפרים השקטים הללו, שעשרות שנים היו עיוורים למבטנו העיוור, נותרו סמויים מן העין העברית, אשר למדה לשחק בחילופי שמות ושקדה על ריכוף כובד העיין והחייית המזרחיות. זהם בשתיקתם שמרו על קירות בתים שנותרו לעמוד בודדים כמצבות אחרי שגווע הד הפיצוצים, הגנו על אבנים שהתפזרו בין העשב שגדל פרא, ושיננו בלבם הנטוש מזה דור את שמותיהם המחוקים. כמו בדרך העולה ממערב לירושלים: בתי ליפּתא עוד נשפכים במורד ההררי, ואין רועה שיכנסם, והם חצי הרוסים, חצי עזובים, קוראים תגר על רוחות השינויים העשויות פלדה ועל השמות החדשים. ליפּתא מאוכלסת רק ברוחות רפאים, בבעלי תשובה ושינה מבני בְּרֶסֶלַב הבאים לטבול במעיין ועוצמים עיניים לשאלות הנערות החולפות, בזוגות שאהבתם זקוקה נואשות לגג ולקירות, ובמזרקי סמים מושלכים.

ובחצות היום, בין הבתים הללו המלאים פסולת חדשה מדי של אורחים מתחלפים, לא קרואים, חלום ערות פולש לראשי ואני נזכר בנבואתו של ס. יזהר, שפכתבה עוד בימי המלחמה ההיא, הארוכה, הקשה, הרת-הגורל: לא לנצח יוכלו הבתים הריקים הללו להתמיד בשתיקתם, יום יבוא והם ירימו את קולם בהד צעקות ישנות, והקירות יזכירו את עברם ליושביהם החדשים, וידברו בשפת יושביהם הנושנים שהותירו אחריהם מיטה חמת שמיכה, קפה לפני רתיחה, וספר תפילה המחכה עדיין להיות נקרא מאותה הברכה.

בית-המקדש השלישי, האחרון, ירד משמיים באחד הימים כולו מעשה ידי אלוהים. וגם הכפר, הכפרים הרבים, ירדו משמי האלוהים, עם יושביהם שכבר זקנו מאוד, וכך יקיץ הקץ לנדודיהם הארוכים על-אדמות, בין מחנות-פליטים פלסטיניים זועמי זיכרונות. וברגע ישובו הקולות הישנים: קריאות ההשכמה לתפילה וקריאות האימהות, קולות השינה באהבה ובחנותות, וקולם של מספרי הסיפורים הזקנים אדירי השפמים, ובת-צחוקם הגדולה כשיתארו במשך אלף לילות וימים את התרוקנות הכפרים והתמלאותם מחדש.

ובינתיים הורים רבים, כאללה האחד בזמנו, לוקחים את ילדיהם, כאת מוסא נביא ישראל לפני מותו, ומראים להם את הארץ המובטחת הזרועה כפרים ריקים, מהרי נבו הגבוהים, הרבים, העומדים סביב.

חוט מושך מן הלשון

חוט מושך מן הלשון תחתיו בפנים הפה
מכביד את הדיבור מצאת ולמהר לשון צחות
והמילים לאט נגנבות פנימה אל תוך הבטן
פונות אל ריבון העולמים אשר נתן
עולם והיעלם בדיבור אחד
מתחננות.

איני בקי בשבעים לשונות אשר נתת
בין בני-אדם להפרידם ולחברם,
חיתוך לשון מְצַרִים בין מְיַצְרִים
צר לי, לשון אשדוד שודדת ממני
את סודה, ולשון אשקלון לשון מידה
ומשקל נכון בין שיני הופכת קלשון.
ירושלים לשון שלמה הופכת ירושה כבדה
להשיל מעלי אל ים, וחכמת לשון בגדאד
לשון בגד על בגד הופכת בפי לשון בגידה.
צפת בכל צופיה מצטופפת אל תוך אוזניי,
חפות לשון חיפה יושבת על חופים
אוסרת מעלי כל חופש והופכת חרפה,
ויפו לשון יופי מתרחקת בימים
ושוב אינה עומדת פה עמדי.

שבעים לשון נתת בין בני-אדם
לחברם ולהפרידם, ואני מחובר ומופרד
בין לשוני לחפי, דְבִק ונתלש.
עולם והיעלם עומדים לפני וחוט משוך
ביניהם, מן הלשון מעלה בפנים הפה
ואין מחסה. חוט ארוך משוך
ושותי ידי אחוזות בו וסופרות הלשונות
באצבעות, דְבִקוֹת ונתלשות, דְבִקוֹת ונתלשות.

"הנשא לְאִשָּׁה כְּלִשְׁהִי
 מִהֲזָרִים, יִפֶּה יוֹתֵר מִבְּנוֹת הַשְּׁכוּנָה. אֲבָל אֵל
 תֵּאֱמִין לְשׁוֹם אִשָּׁה זֹלֵתִי"
 מחמוד דרוויש, "הוראותיה של חוֹרְגָה"

בסוף לא התחנתני עם אחת מבנות כיתתי בבית-הספר היסודי או בתיכון, לא נשאתי לזאת שהלכה במהירות במורד הרחוב שלי. הן לא רצו בי, ואני לא התעקשתי. כרוב האנשים הלכתי רחוק כדי לחזור בסוף, ולפחות לאישה אחת אמרתי: את ההבטחות אכתוב לך בעט אחר מזה שאני חותם בו על ההמחאות. כמה פעמים אהבתי בלי לומר, וכמספר הזה גם שנאתי בלי לומר. צעקתי משלושה ראשי הרים בארצות שונות, עד שהתרוקנו ריאותי מאוויר, וראיתי הרבה יותר נשים עירומות ממה שרציתי, וגם הרבה פחות. הרחקתי עד ניו-יורק ופראג ופּוֹשְׁקֶר ופְּחָאָר ואיסטמבול וקהיר רק כדי לכתוב עליהן שירים, ומעולם לא כתבתי שיר על רעננה. שאלתי מילים רבות משפות זרות, ושנים רבות מדי חייתי עם רובה מתחת למיטתי. התאהבתי בנשים מתולתלות שער רק כדי שאוכל למשוך בשערן בלי להכאיב, ולמדתי לנעול דלתות במקום לפתוח. התפללתי לאלוהים כשלא האמנתי בקיומו, ושתקתי באוזניו כשהאמנתי. לאבי-סבתי קראו אֲדוֹלְף, ובכל שנה בצפירה ביום השואה דמיינתי אנשים נשרפים בתנורים. צמתי מגיל עשר ביום-הכיפורים, אבל לא עצמתי עיניים באותו יום-כיפור שבו ראיתי אישה מתפשטת באחד מחלונות הבתים הסמוכים. לקחתי נערות לחוף-הים בבת-ים, ליער שעל הכרמל, למועדון ביפו, לגלידה בטיילת של נתניה, לשיט על הַגֶּנֶס, לפירמידות, לבית-קברות בהר-הצופים, לגג בניין בבסיס צבאי, לחצר בית-מגורים זר לפנות בוקר, וחלמתי לפחות פעמיים שאני נרצח, פעם אחת בדקירת מפתח במצחי, והצטערתי למות. קנאתי באנשים רבים, וכשראיתי לוע אקדח מכוון אל ראשי ברחוב שבו גדלתי לא הופתעתי. רציתי להיות יהודי, להיות אדם, להיות אב, לדבר עם ילדי בערבית ובספניולית, להקים מפלגות, להזדקן, והסתפקתי באפשרות לכתוב ספרים בלילות, חושש להעיר את אהובתי. לחשתי על אוזני אהובתי מילים רבות שלא העזתי להכניס בשירים כמותן, ורציתי שיוולדו לי רק בנות, שלא תצאנה למלחמות. פחדתי מעצמי יותר משפחדתי מכל אדם, ומעולם לא פחדתי מאלוהים. שתקתי לאורך שנים עם כמה אנשים, עד שלא מצאתי מילים לשבור בהן את השתיקה, אבל רק פעמיים או שלוש חששתי באמת לשפיותי. גידלתי שפם, גידלתי זקן, חיכיתי לכמה נערות שנים, ואת האישה היפה ביותר בעולם ראיתי במקרה, לכמה דקות, בְּמִקְדָּשׁ בְּהוֹדוּ בְּיוֹם-ההולדת של קרישנה, מוקפת אחים ובני-דודים, יחפה בסארי צהוב, ולא העזתי להישאר שם או לפנות אליה. התבוננתי בנשים הרות ובנשים המובילות עגלת-תינוק לפניהן וקינאתי בבעליהן, ותמיד כשנשקתי לתלתלי ערווה חייכתי. מאז הגן לא הססתי ללכת מכות עם כל מי שהציע לי, ובכל-זאת אין לי סיפורי גבורה לספר לילדי על צלקותיי. לפחות פעם אחת רציתי לבכות בשל יופיה של מוזיקה, לקול מנגינת קאנון, ומכיתה א' ועד י"ב שמעתי שנה-שנה בדיחות נלחשות ונצקקות על צורת אפי וגודלו. מעולם לא ביקשתי למות, אבל כמה פעמים ביקשתי להתעוור או להתחרש, ובילדותי חלמתי להעביר כמה שנים בתא בבית-כלא כדי שאספיק לקרוא ולכתוב כפי חפצי, והרגלתי עצמי לאכול פרוסות לחם יבשות עם מלח. הייתי ילד רציני עד מוות, ועד לפני כמה שנים האמנתי לדמות בספר שטענה שכל סופר חייב לפחות פעם אחת בחייו ללכת לזונה. שתיתי דמעות של נערות שאהבתי, וכל פעם שאחת מהן עזבה

אותי עזבתי אני אחרת כנקמה. בכיתי ברחוב כשנערה עזבה אותי, בכיתי במקלחת תחת המים, אבל בחדרי בכיתי תמיד בחסותה של מוזיקה חזקה. כל פעם שאישה התפשטה לפני הופתעתי, גם אחרי שנים. כמה פעמים קניתי לי רגעים של שקט במחיר איבת דורות, אבל בזמנים אחרים גם ויתרתי על לילות של אהבה בלי כל סיבה, אולי מפחד. לא אחזור בתשובה, לא אחזור בשאלה, לא אתחיל דת חדשה, שיקרתי לעצמי הרבה יותר מששיקרתי לאחרים, אפילו לגעגועיי שיקרתי. שרתי אין-ספור פעמים עד שנעשיתי צרוד, צפיתי ביותר מדי תוכניות טלוויזיה, והתרגלתי כל-כך לעברית עד שאם אצטרך אי-פעם לצאת לגלות, לא אצליח להתרגל לשפה אחרת. רציתי להיות קפקא, רציתי להיות בוב דילן, רציתי להיות מרטין לותר קינג, רציתי להיות עומר שריף, והייתי צנזור של עצמי הרבה לפני שהתרתי לאחרים לקרוא בשירי. חציתי את אותו הנהר פעמיים, אך גיליתי ששמי השתנה, ששמו נשכח ממני, ששוב זיפי מאיימים לשרוט את בשר השמיים. עשיתי חשבונות לחיי מגיל ארבע-עשרה, והפרתי איסורי נגיעה ואיסורים רבים נוספים, מדאורייתא ומדרבנן. כל חיי התאמנתי כיצד להתפלל עם כוונה, ושולי דפים הזרוקים במגרותי מלאים בהבטחות שהבטחתי לעצמי וכבר שכחתי.

שני שירי פריחה

א.

מודעות אבל ברחוב בר-יוחאי בקטמונים
מספרות כי פְּרִיחָה מתה אתמול, ודווקא
לא היתה נשואה לְעֶרְס, דווקא ליחזקאל
בעלה. בְּשׁוֹרְשָׁה היה פרח שמשמעותו שמחה,
אבל נכדיה ששכחו לדבר ערבית התביישו
בשמה מחוץ לכותלי הבית. לא רצו
שיצחקו עליהם, וצדקו. גם כך לנכדותיה
של פְּרִיחָה קוראים פְּרִיחוֹת בבית-הספר,
והן לא מסבירות שפְּרִיחָה זאת שמחה,
שנכדות צריכות להיות שמחות כשהן נקראות
בשם סבתן, שפְּרִיחָה מתה אתמול ולכן
הן שותקות כששוב קוראים אחריהן פְּרִיחוֹת.

ב.

אתמול בבית-הספר הילדים אמרו פְּרִיחָה
לזאת ועָרְס לזה. עצרתי את השיעור
כדי לשאול מי מהם יודע ערבית.
תלמיד אחד ידע והסביר מה זאת
פְּרִיחָה, אבל לא זכר מהו עָרְס.
הוצאתי מהארנק דף מצולם ומקופל, עליו
כתוב שיר אחד של סמי שלום
שטרית, וביקשתי מאחד הילדים שיקרא: "פְּרִיחָה
שם יפה אמרה. פְּרִיחָה שם יפה".
קרא והילדים צוחקים. פְּרִיחָה שם מצחיק.
אולי מעתה, חשבתי, כשישמעו פְּרִיחָה יחשבו
על שירה, או על בתיה הלבנים
של דָּאָר אֶלְבִּידָא במרוקו. כשיצאתי לרחוב
שמול בית-הספר ראיתי את מודעות
האבל לפְּרִיחָה, ולחשתי לה בלי שישמעו
האבלים: מי יביא מעט מעפרה של
דָּאָר אֶלְבִּידָא להניח עם עפר ארץ-
ישראל בקברך, פְּרִיחָה, נכדות רבות לך,
מי מהן תביא מעט מעפר דָּאָר
אלבִּידָא להניח עם עפר ארץ-ישראל.

נשימת האוטובוסים ברחם העיר

א.

נשימת האוטובוסים ברחם העיר
גוהרת מעלי להבקיע חריצים
בעור הידיים והפנים
לחדול מן ההפרדה
ולהיכנס. נשימת אוטובוסים
מתעוררת בשנתי
גוהרת חוץ על עירי
להבקיע חריצים בעור
השמיים והכבישים
לחדול מן העולם ולהימלט.

ב.

בניין הולך ונבנה מעבר קיר הדרום
של חדר כתיבתי. שנה מנסה הקיר
להגן על שפיותי מן הקולות העולים
מעברו השני, עכשיו מכים הפטישים,
אחר כך במקדחות, במסורים, באזמלים.
שנה עולים הקולות מבוקר ועד ערב
כל כך הרבה תשוקה לבנות ולתקן
והבניין אינו עומד, האם כך גם התינוק
בבטן האם, האם גם לה רועשת הבטן
והיא מבקשת שהבנייה תסתיים,
או שגם בה תשוקה נמשכת לתקן,
עוד חלון, עוד קיר, עוד משקוף,
עוד מרתף.

ג.

מעבר קיר הצפון של חדר כתיבתי
יושב פסנתר ומנגן, מתרגל בי צלילים
חוזרים ונשנים ונשלים ונרבעים.
הוא עורך חזרות ואף אני עורך חזרות.
אנחנו מתחרים: אני מרעיש על המקלדת בקצב מהיר
משלו או איטי משלו, והוא מחזיר לי במהפכות,
חוזר אלף פעמים על תו אחד, ובפעם האלף ואחת
משליך את כל מה שלמדנו ומשתתק. איש באיש
אנחנו מתחרים בשפיותנו, והקיר שופט בינינו.

.ד

עוד מעט אוזניי נכנעות עייפות לשקיקת האוטובוסים
ולקולות הבלתי-פוסקים שמעבר הקירות
העבים. עוד מעט גופי נכנע וגוהר חוצה עד סופו
מנסה לעטוף בבשרו את הקולות העולים
עד שיפיקם, מנסה להתעטף בהם
כגוף השיר המתמסר לשטף המילים עד
שיעלם.

ט' באב התשס"ג, ירושלים

בערב תשעה באב בירושלים, בין כותלי ביתה,
אם נעשה אהבה אולי תעור העיר מחורבנה.

בבוקר מסוממי שינה נשאף
את ריחות הצום המטפסים ממטבחי השכנים
ונקום לאט לאט.
מלובשים ומבושמים נצא לחפש לי דירה
ברחובות הסמוכים, המיוזעים,
ונחקור על ניקיון כוורים,
ונשנן את סדרי גביית התשלומים.
וכשנמצא דירה נוודא שאינה בנויה בניין-עולם, שניתן לשנותה,
ונקפיד על רגילותה, שתהא צפופת מרצפות סדוקות
ושיהיה בה חלון צופה אל יתר חלונות השכונה.

ואם כששוב תעלינה קינות מקירות העיר,
אולי בעוד שנה, תהא אהבתנו עדיין מרובת חיים,
נשכים לקום בבוקר ונחפש דירה אחת
ובה מיטה אחת
להרבות בה אהבה בעיר רפתי עס.

"אין משכירין בתים בירושלים מפני שאינן שלהן"
(תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף כ"ו, עמ' א')

אין משכירין דירות בירושלים
ואין שוברין חומות בתוך הלב
ואין מקצרין בשל ספק את הידיים
גם אם גלותן הנה כאורך הכאב

ואין שמחין על טעויות מן השמיים
ואין אדם רשאי למחוק פני אוהב
ומי שלא מחכה את כל הבינתיים
אינו יודע דבר על חוכמתו של הַרְעֵב

ואין שולחין גלויות כתובות במים
אלא אם כן הדואר הוא הלב
ואין רואין אחד מתוך השניים
אלא אם כן העין היא הכאב

"וידוע מה שכתב רבינו הגדול הרמב"ם שהשמחה בעבודת השם יתברך ובאהבתו בעשיית מצותיו עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחת מצוה זאת ראוי ליפרע ממנו... ועל זה סמכו גדולי הדורות של עדות המזרח לחבר שירים ופזמונים בלחן של שירי ערבים לשורר ולזמר להשם יתברך במסיבות של חתן ובר מצוה ובמילה, ובשבתות וימים טובים, בשירים המיוסדים על פי לחן של שירים ערביים. ויש להמליץ על זה: על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו"
 ר' עובדיה יוסף

שְׁבִיתת קוֹל הַמוֹאֲזִין בְּשִׁכּוֹנְתֵי הַחֲדָשָׁה
 הוֹתִירָה אֶת אוֹזְנִי
 בְּצִיפִיָּה בִלְתִּי מִשְׁתַּלְמֵת
 עַד שֶׁהִתְחַלְתִּי הוֹלֵךְ יוֹם יוֹם לְבֵית-הַכִּנְסֵת
 עֶרְבִית, שַׁחֲרִית וּמְנַחָה. לְמָה לָנוּ
 רַק שְׁלוֹשׁ תְּפִילוֹת בְּיוֹם, שְׁאַלְתִּי אֶת הָרַב,
 לְמָה אֲנַחְנוּ לֹא קוֹרְאִים בְּעוֹז מִמַּגְדָּלִים.
 הוּא סִיפֵר לִי עַל אֲבֵרָהּ בֶן הַרְמַב"ם
 שֶׁבֵּית-הַכִּנְסֵת שְׁלוֹ הָיוּ מִתְּפַלְלִים עַל שְׁטִיחִים
 בְּכָרִיעָה מוֹסַלְמִית, וְאֲנִי סִיפַרְתִּי לוֹ
 עַל אֲנֹר שְׁאוֹל, שֶׁקָּרָא לְעִצְמוֹ אֶבֶן אֶל-סַמּוֹאֵל,
 בֶּן מִשׁוֹרֵר הַגִּיאֹהֲלָה הָעֵרֶב־יְהוּדִי, וְהִסְפִּיד בְּמִסְגָּד
 בְּבִגְדָאֵד אֶת רֹאשׁ-מִמְשַׁלֵּת עִירָאֵק בְּקִצְיָדָה מִפּוֹאֵרֵת.
 עֵרֶב שֶׁבֵּת אֶחָד כִּשְׁשָׁלִיחַ הַצִּיבוֹר יָרַד לִפְנֵי הַתִּיבָה
 וְקָרָא אֶת הַקְּדִישׁ בְּאֶחָד מִסּוֹלְמוֹת הַמְּקָאֵם
 הַצִּלְחָתִי סוֹף סוֹף לְשִׁמוֹעַ שׁוֹב אֶת הַמוֹאֲזִין
 קוֹרָא לְמֵאֲמִינִים לְעִבּוֹדַת הָאֱלֹהִים.
 אִם לֹא זִימְרוּ הַלוֹוִיִּים בְּבֵית-הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם
 בְּמִוֹאֲלִים עֵרֶבִיִּים בְּעוֹדָם מִנְּצַחִים וּמִרְנָנִים
 בְּנִגְיָנוֹת, בְּמִזְמוֹרִים, בְּשִׁירִים עַל הַגִּתִּית,
 עַל עֲלָמוֹת שִׁיר, עַל יוֹנֵת אֶלֶם רְחֻקִים,
 וּוְדָאֵי זִימְרוּ בְּהֵם הַמִּתְּפַלְלִים בְּבֵית-הַכִּנְסֵת
 שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַלּוֹי כִּשְׁהִתְכַוְּנוּ
 לְשִׁיר אֶת פִּיּוּטִיו, וּוְדָאֵי נִטְלוּ אֶת הַפְּסוּק
 עַל-עֶרְבִים בְּתוֹכָהּ תְּלִינוּ כְּנֹרֹתֵינוּ
 וּפִירְקוּ כָל הַבְּרָה לְהַרְבֵּה צִלִּילִים בְּכוֹוֵנָה גְּדוּלָה.

חיי התחילו

1.

חיי התחילו במקום שָהם יפסקו
שנותיי כמו השלג בהרי ירושלים.

2.

ואנחנו פְּתִינוּקוֹת התלויים על ווי שדיים לשתות
ואנחנו פְּוִילוֹנוֹת המוטלים על השמש להתכסות
ואנחנו פְּלִלוֹת נוטים אל הדרך לרעות
ואנחנו מְּמַרְכָּבוֹת יורדים אל רקיעים לראות.

3.

והלב עודנו רעב בשוליו.
והחוטאים הגדולים : זה האוהב
למי שלא יאהבנו, וזה הקורא
למי שלא יעננו, וזה העונה
למי שלא יקראנו, אֶעֱיֵדָה בָּם
את הארץ ואת השמיים, עד
שאת דיני ואת דינם יפסקו.

4.

ובינתיים הסופה מפילה גדרות
עושה ניסים ומחלקת מים
מספרת על שמות שהחלפנו בינינו
וחומות שקרסו בינתיים.

5.

בימים נדאג לפרנסת הימים. בְּלִילָה
עיניים עיוורות מן היום יפקחו מחדש.

6.

ואז תמול נעמוד מול נצח נשכח
כפי שהשכמנו מחר אל עבר נמשך
ונהיה כבורחים מן התפילה
ונופלים אל השאלה, כבורחים מן הנפילה
ושואלים אל העלילה. כאומרים
התפילה-לָהּ וְצִלוֹ-לוֹ
ומעלי-לִי.

.7

ויחזרו בנו המילים
כפונות אל ריבון העולמים
כמתחננות כל אחת למען עצמה
תן לי פה תן לי דיבור תן לי עכשיו
רע לשיחה להשתמש עמו בפה ובלשון
ששמת באדם הראשון.

.8

ונאמר איש איש לעצמו, על עצמו :
אבל אני עצמי איני מצוי בשיר, למרות ש
לא נעזבתי על ידו מעולם, כל הזמן הייתי
מחפש מבטו של רגע חולף, והמילים כמו
נִיְיֹוּ שמפרידה ולא מחברת היו מספרות על דין חתום ו
גמור. כל הזמן הייתי קורא להורי להתגלות לפני
במקום מן המקומות, למרות שלפי האמת
הלכתי אני מרחק רב מביתם, עד שלא זכרתי מה
רצון היה בי בתחילה.

.9

ונאמר איש איש לשירו :
בדידות היא כְּשֶׁלְגֵעֲגוּעִים אין כבר שמות.
ונאמר איש איש לבדידותו :
השיר הזה הוא מדף להניח עליו געגועים.

.10

אחר-כך כבר חִיכִיתִי לה תחת עֵץ שֶׁהֲרִיחַ את ראשו
בְּרֹחוֹב שְׁעוֹד לא בחר בֵּין אור לְצֶל
וּבִינְתִיּוֹם הִתְכַּסֶּה בְּשֵׁלֶכֶת
וְלֹא קָרוּ לִי נְסִים.

לונה היא לבנה בספניולית

לזכרה של לונה (לבנה) הלל

לונה, שנקראה לבנה בלשונו של הלל הזקן,
סיפרה לנו על המרחק הגדול שעשו גולי ספרד.
עם תרמילים עצובים שנזרקו על כתפיים יתומות
הם הלכו ברגל מתחת לשמיים לכל אורך חופי הים-התיכון
מֵאַסְפִּינְיָה לְאַטְלָס ומשם עד ירושלים, ושרו
כשהגיעו מול חומות ירושלים, עמדו ושרו,
עוד לפני שידעו עברית שרו: "אִיִּי קִירוּ מֵאֲדָרִי
אָה ירושלים". ללכת אמא אני רוצה עד ירושלים.

סיפרה לנו לונה ונזכרה במרחק הגדול בשנים
שעשתה בעצמה מילדותה בעיר העתיקה,
בין ערבים וארמנים ושומרונים וקראים,
כולם שבטים שיצאו מן היהדות,
ובין יהודים ספרדים ויהודים אשכנזים,
ועד זקנתה במורד רחוב הפלמ"ח,
בירושלים דלמטה.

נזכרה לונה באביה יצחק שלום וקראה:
"איזה גבר היה! איזה גבר היה!"
וסיפרה איך היה מרעיד את לבבות העיר העתיקה
בערב פסח, כששר את ההגדה בעברית, לשון-קודש,
ובספרדית-יהודית. בלילה ההוא היתה מתקבצת כל העיר העתיקה
לפני חלונות ביתם, ערבים ויהודים מהמגרב ועד פרס.
ובעלה לְוֵי סיפר איך ביקש את ידה
מן האב שהיה מרפא את עצמות כל העיר העתיקה.

היא נזכרה איך נולדה בעיר העתיקה
בין כל הערבים, דם אחד, איך אביה ניגש אליהם
ושאל: "מי האבא שלכם?", וכשענו לו: "אֲבֵרָאֵהִים",
אמר: "גם האבא שלי אברהם",
איך אמה אמרה: "רק האנגלים עשו את זה,
מיררו את חיי הערבים והיהודים,
חילקו את האדמה", ולונה שהיא לבנה הוסיפה:
"ואנחנו לא ידענו מה זה שלנו ושלהם. חיינו אתם
כמו אחים. הלוואי שלא היתה האדמה. שלא היה
על מה להילחם".

"כל השפות יפות" סיפרה לונה, "אבל לאדינו"

זה שפת אם שלי. לא דיברנו שפות אחרות בבית".
כל השפות יפות, אמרה, ושפתיה התמלאו געגועים
לְלִינְגָה דוֹלְקָה שלה, ואוזניה התמלאו ציפייה
ליום בו נכדותיה ישיבו לה את הַרֹמְנָסָאס פְּרִדְיָאס שלה.

"האשכנזים היו מאוד מודרניים", אמרה, "אנחנו הספרדים
שמרנו על חוסר המודרניות". אמרה וחשבה
על כל הפסוקים הממלאים את התנ"ך, וכל החרוזים
הממלאים את שיריהם של אֶבְן-עזרא ואֶבְן-גִּבְרִיֹּל,
וכל תרי"ג המצוות שהרמב"ם לימד והסביר בנימוקים,
וכל אלפי הבוסתנים וריח היסמינים
וְהַנְּאִזְרִים והסוֹלְטָאנִים
של חיי אבותיה ושל הרומנסות שלה.

היא סיפרה על מטוס שהחזיר אותה אל ארץ אמהותיה,
ספרד-אֶסְפַּנְיָה-אֶל-אֶנְדְלוּס, לכמה ימים,
שם ראתה יהודים מומרים, אנוסים,
מדליקים נרות שבת במרתפים,
ויושבים כל הנוצ'יה דֶּה שבת לפני שער בית-הכנסת
הנעול מאז הגירוש, מאמצים את מחשבתם להיזכר,
לא יודעים להתפלל, ממלמלים שברי מילים שרק
אֶל סִינְיֹר דֶּה טוֹדוֹ אֶל מוֹנְדֹּו יבין.

וכששאלתי אותה בעורמת גילי הצעיר מה יהיה על שפתה
בעוד מאה שנים, היא ענתה לי בתשובה
שהכילה את כל חוכמת הסבלנות:
"אתה יודע כמה זמן אנחנו מדברים ספניולית?
חמש מאות שנים. אז אתה סופר לי את השנים הקטנות?".
ואני דימייתי שבלבה היא חושבת: "אולי לא אנחנו
מדברים ספניולית, אולי הספניולית מדברת אותנו.
אבל כמה דורות היא תמתין לנו עד שנשוב אליה?
עד מתי תחכה?".

שנתיים לפני הרעש

"או שהעוגה לכולם, או שלא תהיה עוגה"
סעדיה מרציאנו (1950-2007), פנתר שחור ולוחם צדק

השיר הזה נכתב שְנַתִּים לפני הרעש
כְּשֶׁעוֹד אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים בְּבֵתִים, רק לעתים
נְדִירוֹת יוֹצְאִים לְהַפְגָּנוֹת, בְּדֶרֶךְ כָּלֵל לֹא
חוֹסְמִים כְּבִישִׁים, לֹא נִלְקָחִים לְמַאֲסָר, לֹא
מְשַׁבְּשִׁים אֶת הַחַיִּים לְאֵף אֶחָד. לָנוּ
כָּבֵר לֹא יִצְעַק טְדִי קוֹלֵק: "פּוֹשְׁטָקִים
רְדוּ מֵהִדְשָׂא", עֲלִינוּ לֹא תֵאמַר גּוֹלְדָה:
"הֵם לֹא נַחְמָדִים", אֲלִינוּ כָּבֵר אֵף
אֶחָד לֹא יִדְבֵר. בְּעוֹד אַרְבַּע שָׁנִים
בְּעָרָךְ, כְּשֶׁכָּבֵר נִהְיָה שְׁנַתִּים אַחֲרֵי הָרֵעֵשׁ,
לֹא נִזְכֵּר לָמָּה הִמְשַׁכְּנוּ לְשֶׁבֶת בְּבֵתִים,
לָמָּה לֹא אָמַרְנוּ מְשֵׁהוּ נוֹרָא, לָמָּה
לֹא צִעֲקָנוּ, לֹא נִסִּינוּ לְמַחֹת בְּטָרָם,
בְּטָרָם הָרֵעֵשׁ. דוֹקָא קַל לְאַהֲבַ עֲכָשׁוּ,
שְׁנַתִּים לְפָנַי, קַל לְחַיֵּד לְחַיִּים, קַל
אֶפְלוּ לְהַבְטִיחַ שְׂאוּלֵי בְּכָל זֹאת נִפְגַּשׁ
אַחֲרֵי שֶׁהַכֵּל יִגְמַר, שְׁנַתִּים אוֹ יוֹתֵר
אַחֲרֵי הָרֵעֵשׁ.

פולשים

א.

– זוכרת את שהתרחשו נסים?
המים היו לינו, הלחם לבשר,
התרגול קרא והקיסר הלך לביתו?
– לא זכרתי שהלך הקיסר לביתו,
כיצד ילך – כשכל הממלכה ביתו?

ב.

כלנו באנו מרחם, כלנו הולכים אלי קבר,
אבל בינתיים נתעבב ברחובות, נפלש לבתים,
ידע: הלילה ממתין ליום ואנחנו – למשטרה.

ג.

והשוטרים מרגלים במגע גוף בגוף,
באחיזת ידי מפגינים, בהרמת הבשר
מן האדמה לאויר, בהשלקתו
אל פי נידת פעורה.
ואנחנו מבקשים להתנגד ולומדים שעורים
במגע הבשר, אויזים ידים בשורה מול נידת
לעצרה, ואחר כך נאחזים בלח הכבידה
בישיבה על האספלט בלב הצמת, מחשבים
מי יפגע ראשון, נהג האוטובוס שמוולנו, אנחנו
או לח הכבידה.

ד.

נבוא מן הסמטאות, מן הסמטאות,
נעמד ברחובות הנקה, במישור הקר,
נתקבץ בכפרות, נחטם את הכפרות,
את האוטובוסים, את הגיפים והסוסים,
ולא נצהל במלחמות שעל הגבול.

ה.

נישן ברחובות, נקיא ברחובות,
נתחמם בחדרי מדרגות כשחשף הלילה מגן עלינו,
ובינתיים נחפה לחם היום.
נבוא רעבים-שבעים, נבוא אוהבים-זועמים,
נבוא אלמים עד כדי בלמוס של צעקות.

.1

אָמרוּ שְׁאַנְחֵנוּ פּוֹלְשִׁים. אִם כָּךְ נִפְלֵשׁ
רְחוֹק יוֹתֵר, אֶל תּוֹף גּוֹפִם שֶׁל הַמַּכְפִּינִים,
אֶל תּוֹף מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם נִפְלֵשׁ
אֶל הַשִּׁירִים, אֶל הַמַּלִּים,
נִפְלֵשׁ אֶל חֲדָרֵי הַשְּׂרוּתִים הַרְבִּים,
הַמְרֻוּחִים, בְּבִיתוֹ שֶׁל הַקִּיסָר.

.2

– וְאִם נִזְמִין אֶת הַקִּיסָר שְׁיִגוֹר עֲמָנוּ
בְּשִׁכּוּנִים, שְׁיַעֲמֵד עֲמָנוּ מוֹל הַשׁוֹטְרִים,
שְׁיִמְתַּחוּ יָדָיו בְּאַחִיזָתָם וְיִכְאַבוּ רַגְלָיו
כְּשִׁיטְלֵף אֵלָי נִידָת, אוֹלֵי גִבּוֹן?
– וְתִאֲמִין שְׁיִבּוֹא הַקִּיסָר? עֲדָן תִּאֲמִין?
אוֹלֵי כִסָּאוֹ בּוֹעֵר, אֶדְךָ יוֹעֲצָיו אוֹמְרִים לוֹ
שְׁכִסָּאוֹ זוֹהַר, שְׁלֵבוֹ הוּא שְׁבוֹעֵר.

מתוך בניינים נטושים

נכנסתי דרך שֶׁבַר בְּרֶצֶף
יש מי שִׁיּוֹדְעִים לְשֶׁבַר
וְלֹא רְאִיתִי.

עברתי דרך עֲרֵמוֹת אֲשֶׁפָּה
יש מי שִׁיּוֹדְעִים לְבַעַר
וְלֹא גִלִּיתִי.

נשאתי בְּגִלְל עֲיַפּוֹת הַקִּירוֹת
וְלֹא עֲזַבְתִּי אֶת הַבַּיִת כִּבָּר עֲשָׂרִים דּוֹרוֹת.
יש מי שִׁיּוֹדְעִים רַק בְּכוּוֹן אֶחָד לְעֵבֶר
וְלֹא חִכִּיתִי.

חלמתי שֶׁאֲבִיט עַל הָעוֹלָם מְאַחֲרִיו
אֶאֱסֹף אוֹתוֹ וְנִאֲסֶפְנִי אֶל שְׁבָרִיו
הֵייתִי רַק אַחַת מִנְשָׁמוֹת דִּיקְרִיו
קִמְתִּי בְּאֲשֶׁמֶרֶת לְטִיֵּל בֵּין חֲצָרָיו.

מְלֻדָּה גַר בְּתוֹךְ בְּנֵי נְטוּשׁ
וּבְנֵינִים נְטוּשִׁים מִתְגוֹרְרִים בְּתוֹךְ כְּלָנוּ
מְשׁוֹרֵר שֶׁר מִתוֹךְ בְּנֵי נְטוּשׁ
וּבְנֵינִים נְטוּשִׁים שָׂרִים מִתוֹכוֹ.

בֹּאתִי כִּי שְׁמַעְתִּי הַתְּלַחֲשִׁיאוֹת
קוֹלוֹת זְהִירִים הַזְּמִינּוּ פְּנִימָה
וְאֵיךְ אֵצֶא – מִתוֹךְ שְׁבָרִים בְּלֵב?
אָדָם מְבַלֶּה אֶת שְׂאֵרֵי חַיּוֹ בְּשִׁפּוּצִים וְתַקּוּנִים.

בְּכִיסִי מְכַנְסִי הַנְּחֻתִי פְּתָקִים שֶׁיִּגְנוּ עָלַי
מִפְּנֵי כָּל מָה שֶׁאֲנִי עֹלִיל לְשֹׁכֵחַ
בְּכִיסִי מְעִילִי הַכְּנֶסְתִּי כּוֹבֵעַ וּכְפָפוֹת
קָר בְּבִנְיָנִים הַנְּטוּשִׁים בְּלִילוֹת.

בָּאוּ מְשֻׁטְרוֹת
הָאִירוּ פְּנִסִים
עַל אֲנָשִׁים מִתְחַמְּמִים סְבִיב מְדוֹרָה
עַל אֲנָשִׁים שָׂרִים מִתוֹךְ תְּפִלָּה.

עֲכָשׂוּ הֵם מְפַנִּים אֶת הַפּוֹלְשִׁים
עֲכָשׂוּ הֵם מְשֻׁלְּכִים מִחֲלוֹנוֹת מְזֻנְנִים
בְּנֵי שָׁלֵם מְקִיא אֲנָשִׁים
וְהִקְיָא מְמַלֵּא אֶת הַרְחוּבוֹת.
לְפַעֲמִים בְּכַמָּה יְלִילוֹת חוֹלְפִים עֲשָׂרִים דּוֹרוֹת
לְפַעֲמִים דוֹר אֶחָד נִמְשָׁךְ מֵאוֹת שָׁנִים
וְכוֹכְבִים נִשְׂרָפִים וּבְנֵי-אָדָם נִשְׂרָפִים
וְאִנְחָנוּ קוֹפְאִים בְּמַעֲלִילִים.

בָּאוּ מִשְׁטָרוֹת
הָאִירוֹ פְּנִסִים
צָעְקוּ בְּקוֹל שְׁנֵצָא

בְּנֵן שָׁלֵם מִקִּיא אֲנָשִׁים
הוּא מְבַקֵּשׁ לָשׁוּב וּלְהִתְרוֹקֵן
מֵאֲנָשִׁים – מִשִּׁירִים – מִמִּשְׁטָרוֹת –
כְּמוֹ לֹא הָיִינוּ.

עֲכָשׂוּ הֵם מִפְּנִים אֶת הַפּוֹלְשִׁים
נִפְלֵשׁ

נִפְלֵשׁ רְחוֹק יוֹתֵר

נִפְלֵשׁ אֶל תּוֹךְ נִפְשָׁם שֶׁל הַמִּפְּנִים

אֲבָל מִתּוֹךְ בְּנֵינִים נְטוּשִׁים נֹאמֵר שִׁירָה

זוֹעֲמִים כְּמַעַט כְּמוֹ שְׁאֲנַחֲנוּ אוֹהֲבִים

מִיֹּאשִׁים כְּמַעַט כְּמוֹ שְׁאֲנַחֲנוּ מֵאֲמִינִים

רַעֲבִים כְּמַעַט כְּמוֹ שְׁאֲנַחֲנוּ שְׂבָעִים מִן הַמַּלְאִים.

נִישֵׁן בֵּין אוֹתִיּוֹת

נְגוּר בְּבֵית שֶׁל שִׁיר

אוֹלֵי רְחוּבוֹת רְוֵשְׁלִים יֵאָסְפוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים

מִהֲגָרֵי שָׁפָה וּפְלִיטֵי עֲבוּדָה

וּמִלְמַדֵי תִינוּקוֹת שְׁנִשְׁכָּחוּ

וּבְעֲלֵי גִגוֹת שֶׁקָּרְסוּ

אוֹלֵי אֶת כָּלֶם יִקְבְּלוּ הֶרְחוּבוֹת.

הֵם שׁוֹמְעִים עֲכָשׂוּ אֶת צָעְקוֹת הַמִּשְׁלָכִים אֶל הֶרְחוּבִים

אֶת צָעְקוֹת הַהוֹלְכִים אֶל הֶרְחוּבִים

אֶת בְּכֵי הַתִּינוּקוֹת הַמִּתְעוֹרְרִים אֶל הֶרְחוּבִים

יֵשׁ מִי שִׁיּוֹדְעִים לְשֹׁבֵר

יֵשׁ מִי שִׁיּוֹדְעִים לְבָעַר

יֵשׁ מִי שִׁיּוֹדְעִים רַק בְּכוּוֹן אֶחָד לְעֵבֵר.

בשערי עמידר

לעובדיה בן אברהם

רחוב יפו עגף. אפלו משט רכבות בלבו
לא יסיר מעליו את גיעת השנים. ואנשים
ממתינים לארכו בתיחנות מבלי להתגודד, כל אחד
וחפציו בידיו. ואחד שוכב על המדרכה, מול
שערי עמידר, רחוב יפו 17, בואכה מגדל
דוד, רחוק מהשכונים. מי שחולפים חולפים, מי
שעוצרים עוצרים, ועובדיה בן אברהם אחוז בידו
את צו הפנוי מביתו, מגדל בצלום דהוי,
ומול עיניו חולפות הרפבות.
מי יזכיר את עמידר בשירים? בכל זאת
אינה פרח, אינה כוכב, אינה צפור, אינה
נחל. והאם לא יכאב למנכ"ל עמידר קפוח
מקום חברתו בשירים?
באנו לעמוד בשערי עמידר, סביב עובדיה בן
אברהם, רחוב יפו 17, בואכה מגדל דוד,
רחוק מהשכונים. מי שחולפים חולפים, מי שעוצרים
עוצרים, ואנחנו מדברים בלשון של הפגנות, ואנחנו
צועקים בלשונות זועמות, ואנשי עמידר מביטים בנו
מן החלונות. איך לא תזכר עמידר בשירים? גם אם
אינה פרח, אינה כוכב, אינה צפור, אינה
נחל, האם לא ראוי שתזכה לפחות בשיר אחד?
עמדנו בשערי עמידר ואין מכניס אותנו בשעת
בקר מקדמת. ועובדיה בן אברהם
שוכב בשק שנה, רחוב יפו 17, בואכה
מגדל דוד, רחוק מהשכונים. מי שחולפים חולפים,
מי שעוצרים עוצרים, ואנחנו היינו מדמינים את
שמשון אחוז בשערי עמידר הכבדים, והיינו מזכירים
לו שערותיו הגזוזות, והיינו לוחשים לו אל
נקם, והיינו אומרים לו כי כל סרני
עמידר על הגג רואים בשחוק עובדיה.

כיכר א-תחריר

כְּשֶׁבָּכַר א-תַּחֲרִיר לַפְּנוֹת בְּקֶר הַגְּחִלִים הַלּוֹחֲשׁוֹת
שֶׁל הַמְּהַפְּכָה מְנַסּוֹת לַתַּפֵּס תְּנוּמָה קֶצֶרָה
בְּאֵהָלִים שֶׁהוֹקְמוּ בְּמֶרְכָּז, הַנִּילוּס הַנְּשָׁקֵף מְחַלּוֹנו
שֶׁל הַמְּלֶךְ אֵינוֹ מְנִיחַ לוֹ לִישׁוֹן, אֶךְ גַּם אֵינוֹ
פוֹתֵר אֶת חֲלוּמוֹתָיו הָרָעִים.
רָבִם נוֹלְדוּ אַחֲרֵי מְלֶךְ פְּרָעָה, וְרַק בְּשִׁירִים
וּבְחֲלוּמוֹת דְּמִינוּ אֶת הַיָּמִים שֶׁלְּפָנָיו וְהַיָּמִים שֶׁאַחֲרָיו,
עֲכָשׁוּ הֵם מְנַסִּים לְדַמֵּן גַּם עַל שְׁלֹטֵי הַהֶפְגָּנוֹת
וּבְמֶרְחָבֵי הָאֵינְטֶרְנֵט.
בְּסוֹף, כְּשֶׁהִטְלוּ יָזָה תִּבְשָׁר עַל הַתַּפְּטָרוֹת
יִלְחָשׁוּ הָאֲנָשִׁים לְלִבָּם, מֵאֵת פְּרָעוֹן, מֵת
הַפְּרָעָה הָאַחֲרוֹן, יִלְחָשׁוּ פַעַם וּפְעָמִים,
כִּי אֵינוֹ מְאֻמִּינִים לְלִבָּם.
מֵת הַפְּרָעָה הָאַחֲרוֹן, לְחַשְׁתִּי לְעֶצְמִי וְנִצָּאתִי
לְכַבֵּר הַרִיקָה שֶׁל עִירִי, הַחֲצוּבָה בְּחִפְרֹת
הָאֲרְכִיאולוֹגִיּוֹת שֶׁל הַרְכָּבַת הַסְּקֵלָה, מְחַפֵּשׁ
הֵיכָן יִבְעָרוּ בָּהּ הַגְּחִלִים הַלּוֹחֲשׁוֹת שֶׁנוֹלְדוּ
אַחֲרֵי מְלֶךְ הַפְּרָעוֹנִים, שֶׁעֲדָנוּ לֹא הַחֲלוּ לְדַמֵּן
אֶת הַיָּמִים שֶׁאַחֲרֵי הַפְּרָעוֹנִים, אוֹלֵי רַק
בְּחֲלוּמוֹת וּבְשִׁירִים.

שיח' ג'ראח, ה'תש"ע

"אין קדושה בעיר כבושה", מססמאות ההפגנות

א.

באנו בתפים במעלה דרך שכם. ואני כל הדרך
הייתי חושש האם אין הרעש מפריע מנוחת השכנים,
שזכרתי שאני איני שמח כשעוברים בתפים ברחובי.
והייתי חושש האם אין המקצב שמח מדי לבטא את עצב
המשלכים אלי רחוב, את זעם הבאים מן הרחוב.

ב.

אני יהודי של זקן, של פוסות תה, של משיח
שכבר לא גבוא, של מצוות רבות שמזה דורות אני מבטיח
ללבי לקימון ואיני מצליח, של זכרון קדשת מלים ערביות
באות עברי. ולרגע, משני עברי גדר הסורגים
שצמחה על מפתן בית משפחת ע'אנווי המשלכת לרחוב,
נפגשנו. גם לו זקן וזכרונות והוא מטיח בי האשמות כבדות כאח,
שנעשיתי גלותי, הוא רועם, אכול שנאה עצמית, אוהב
ערבים, בוגד, מלשין על בני עמי בשירים, מסכן יותר
מן האנטישמים, קאפו, והוא מזכיר לי בתאורים עזים
את המשפחות של אושויץ ואת ידו הנטויה של אלהים המבטיח
להשיב את ארצו לעמו, או את עמו לארצו.
לרגע חשבתני על האפשרות שנשוב להיות בני דת אחת,
שני יהודים עינים מהאשמות. נטלתי את ידו
והצעתיו לו שנגד שנים אל קברו של שמעון
הצדיק, ונרבה בכיות על הצדיק ועל הפצעים שפצענו
בלבו הזקן, עד שאולי יבכה הצדיק עלינו ועל עמק השבר
המאים לשבר אותנו ואת ארץ-ישראל, בין גרמניה לפלסטין.

ג.

רק הגעתי לשיח' ג'ראח וכבר אני מחפש יהודים. כמו
הגעתי לארץ רחוקה ואני מחפש חברים תשעה למנון,
או פנה עם אכל פשר וסעודות שבת וחג. ואני מרחק
עשרים רגעים של רגל מביתי, מבית-הכנסת שלי. זמן כניסת
השבת דוחק, ואני לוחש לאלהי שתהיה נכונה צעקת
הססמאות בעיניו כאילו תקנת קבלת השבת לפניו
מתקנת בכל דרכיה, וכאלו התפללתי תפלת ערבית
של שבת לפניו בכל הכנות הנכונות.

.ד

ובקשתי לעבר את מחסום המשטרה
ולדת להתפלל בקברו של הצדיק עם המתפללים
הבאים כלם רחוצים וחגיגיים. נשיר לפני הצדיק
בשמחה גדולה ונקבל את פני המלכה, ואבקשו שיתיר לי
להתפלל עם העברניו, ואבקשו שיצדיק גם את המפגינים
המחילים את השבת כדי לקדש שם שמים בירושלים.

.ה

והייתי חולם באחד הלילות: נבוא לשיחי ג'ראח להפגנה
גדודים גדודים של מגרשים, ובתוכנו יצעדו התימנים שגרשו
מן המושבה כנרת, ופליטי חברון היהודים מתרפ"ט,
וערבי בקעה, טלביה, קטמון, מאה שערים, ליפתא
ועין כרם שגרשו בנכבה, ופליטי הרבע היהודי
שב-48 גרשו על-ידי הירדנים וב-67' הלאמו בתייהם על-ידי
ממשלת ישראל להמכר בכסף רב ולהשאירם בפליטותם,
והפליטים שגרשו מן הכפרים שסביב לטרון ב-67',
והמזרחים שגרשו משכונת ימין משה, אחרי שנים
בעין הצלפים, כדי לפנות מקום לאמנים ולציירים, ותושבי
הכפרים החדשים הלא-מכרים בנגב, ונפגעי המשפחתאות
המשלכים מבתייהם בצוי ההוצאה לפעל, ויושבי יפו ומוסררה
הנדחקים לפנות את בתייהם לטובת עשיר מהם, ואנשי סילואן
שצו הריסה מאים על ביתם.

.ו

והיה ראש העיר ירושלים חולם באחד הלילות: שיחי ג'ראח
תהיה לאספלט, מגרש חנה גדול, ומי שראה בה פעם תאנה,
ומי שראה בה זית, מי שראה בה כרם, יראה מכוניות במגרש ענק,
עד קצה האפק, כמו מרפז קניות בעירה אמריקאית שלונה.
בשיחי ג'ראח יפתרו כל בעיות החנה של ירושלים, אולי
בארץ ישראל יפתרו כל בעיות החנה של העולם, פלסטין כלה
תכסה אספלט, כי הפתרון הוא באספלט שינגיע סוף סוף
את המריבה על קדשת האדמה, שתעלים.

.ז

ועמדנו מאות מפגינים מול מחסום המשטרה בפניסה לשכונה.
ואנחנו קרבים ונסוגים, מתחמקים מן המשטרה ושבים
אל זרועותיה, נעים במעגלים, כמעט מגיעים עדי השוטרים
ומסתובבים לברח. והם מכים בנו כאבות כועסים

המשתוקקים לחגד, כילדי בית-ספר המבקשים להחזיר.
ואנחנו לא יודעים אם לבקש מהם לחמל על הזקנים,
הנשים ההרות והטף, אם לעמד ולקבל המכות באהבה,
אם לפנות ולברח שוב, כדי לשוב.

ח.

ועמדנו מאות מפגינים מול מחסום המשטרה בפניסה לשכונה.
ומבטי השוטרים, שרק הגיעו מקורס, עיפים מן המשמרת הנוספת
שכפינו עליהם, משכר דל, מצעקות המפקדים והמפגינים,
חוששים כי גם השבוע תמשך ההפגנה אל תוך השבת.
ומפקדם פוקד עליהם להדף אותנו מן הכביש, אם לא יהדפו
יבטל להם את חפשת השבת, ואנחנו עם כל מכה שונאים אותם
ושוכחים את מפקדם, את ראש העיר, את בית המשפט.
ורציתי בלבי לעבר לצד השוטרים, לקחת את המגאפון
של מפקדם, ולבקש בכאב מן המפגינים להתפזר, לקרא:
השבוע אנחנו לא מכריזים על ההפגנה שאינה חקית, לא,
אנחנו רק מבקשים מכם להתפנות בשכר זה שכל אחד מאתנו מקבל
כך וכך שקלים על כל שעת הפגנה, בעבור זה שהבטחנו לנשותינו
שנבוא לסעודת השבת, בבקשה, השבוע לכו להפגין בביתו
של ראש העיר, של ראש הממשלה, של המליונר שקונה להם בתים,
בסלון של הוריקם, של שכניכם, תניחו לנו רק השבוע, בבקשה.

ט.

בדרך להפגנה המואזין שר ממגדל המסגד במקאם צבא
ואני הייתי שר בשקט לאלהי באותה מנגינה: ותחזינה עינינו
בשובך לציון ברחמים. ברחמים.

י.

שמעון הצדיק משגרי הכנסת הגדולה הנה,
תלמידו של עזרא הסופר, רבו של אנטיגנוס איש סוכו,
והוא הנה אומר: על שלשה דברים העולם עומד
על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.
ואנחנו לא תלמידיו ולא תלמידי תלמידיו,
וכבר אין מורא שמים עלינו כעל תלמידיו,
ואין אנו מבקשים על גמילות חסדים
אלא על עצמנו, והעולם שוב אינו עומד.
שכחנו כי גרים היינו בארץ מצרים, שכחנו
כי תורה אחת ומשפט אחד יהיה לנו ולגר
הגר אתנו, שכחנו כי בני משפחת חאנון אינם גרים
לארץ הזאת, כי בני משפחת אל-כורד אינם גרים

לְאָרֶץ הַזֹּאת, כִּי בְנֵי מִשְׁפַּחַת עֵיאוּוֹי אֵינָם גָּרִים
לְאָרֶץ הַזֹּאת, וְעוֹד אֲנַחְנוּ מוֹסִיפִים לְשִׁכְחָה.

יא.

לֵיד חֲצַר מִשְׁפָּחוֹת אֶל-כּוֹרֵד וְחֹאנוּן הַמְגֵרְשׁוֹת, חֵיל מִגְ"ב
קוֹרָא בְשָׁמַי. מָה אַתָּה עוֹשֶׂה כָּאן? הוּא שׂוֹאֵל אוֹתִי מֶה שְׂאֲנִי
בְקִשְׁתִּי לְשָׂאֵל אוֹתוֹ. רַק לִפְנֵי שָׁנָה קָרָאנוּ יַחַד אֶרִיסְטוֹ, רַמְבַּ"ם,
אֶלְגֵזְאֵלִי וְגִיזְאֵנְג דָּזָה, וְעַתָּה הוּא מְמַנָּה עַל הַרְחַקַת הַמוֹחִים
מִבְּתֵי הַמְגֵרְשִׁים. זֶה הִיָּה מוֹרָה שְׁלִי, הוּא אוֹמֵר בְּמִבּוֹכָה
לְמִגְ"בְנִיק אַחַר שְׂמִצְטָרֶף לְשִׁיחָה וּמִתְלוֹנָן: כָּלֵם שׂוֹנְאִים
אוֹתָנוּ, כּוֹעֲסִים עָלֵינוּ יוֹתֵר מֵעַל טִיס שְׂמִפִּיל פְּצָצוֹת שֶׁל טוֹן,
מְקַלְלִים אוֹתָנוּ, וּבִסוּף אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהַפְרִיד כָּאן
בֵּין לְדִים שְׂרָבִים כָּאֵלוּ הֵיִינוּ גְנֻנוֹת, מָה אַתָּה אוֹמֵר עַל זֶה?
וְאֲנִי לֹא אֶמְרָתִי דָּבָר, עוֹד הִיתִי מְנַסָּה בְּרֵאשִׁי לְחַבֵּר
בֵּין הַרְמַבַּ"ם וְאֶלְגֵזְאֵלִי לְגְרוֹשׁ מִשִּׁיח' גִּרְאָח.

"אלהים של אברהם, אתה שידע שפות, / שדברת עם אמי בשפה עתיקה ביידיש, / בצאתכם
 בשבת / בין הכוכבים // העברית שלי לא נקיה"
 (אבות ישורון, "גאט פון אברהם", "שיר בקשר", 1976)

מיום שעזבנו את רח' עיניים למשפט, שפקידי העירייה אהבו לשבש ל"עניים למשפט",
 ועברנו לרח' יהושע בן-נון, אף אחד ברחוב שלנו כבר לא מדבר יידיש. שם היו ילדים
 מדברים ביניהם ביידיש שפת ילדות שלהם שאינך יודע, שני בתים מימין, והמילים
 במתיקות ילדות, כאילו לא נזקקו לזיכרון קשה שיצרוף אותן או יעלה אותן באוב. הייתי
 אוסף אותן באוזני, וכאן אין קול. אז התחלתי מתהלך ברחובות עם ספרים של אבות
 ישורון, שיעורר בי מעט מן היידיש הזאת. כך ספריו מונחים בתיק, ואין אני מוציא אותם
 דרך התמיד יומם ולילה לקוראם, אך הספרים כמו משקולות מזכירים כובדס. אבות, אני
 מוצא את עצמי אומר לו ביהושע בן-נון פינת עוזיה, לספרות העברית יש אמנזיה כבר
 דורות, היא לא תערוך את התפילה על אף אחד, אף לא על עצמה. אני מוצא את עצמי
 אומר לו ביהושע בן-נון פינת אקסא, אבות שברו אבותיהם, איך לא ישפרו בנים אבות, שוב
 ושוב ישפרו עד כדי שכחת עצמם ושכחת אשמתם ושמחתם. אבות אינו עונה, נודד
 לקראסניסטאוו שבתוך לילות הרחובות הקטנים של תל-אביב עיר קודש, וכאן צוהרי
 ירושלים עיר חול, יידיש עוד נמצאת בפיות, לא רק בכתלים, עוד שומעים ערבית, אבל מי
 מבין פה לשון רעהו, מה מבין בה. לו יכולנו היינו מזמנים את הערבית והיידיש שתתבוננה
 פעם אחרונה בעברית הנקייה הזאת של הביאליקים, של השלונסקים, של האלתרמנים,
 של הזכים, של ספרי הלימוד לכיתה א', של שדרני הרדיו, של כל המלבד-אבותים. ודאי
 היו מתבוננות בה לרגע והולכות יחדיו, אומרות פעם הלכנו עמה והיינו מתקינות זו לזו
 שברים וכיסויים, ועכשיו נשברה זאת אף לעצמה. וכל הביאליקים והשלונסקים
 והאלתרמנים והזכים וילדי כיתות בתי הספר ושדרני הרדיו והמלבד-אבותים כלל לא היו
 שמים לב למבטי שתי אלו. אבות עדיין אינו עונה, ומרוב שהתמשך בי חסרון היידיש
 ניסיתי אף אני לומר משפט אחד משלי ביידיש זאת שלהם, של ילדי השכנים ושל אבות,
 ואמרתי בה בנחרצות, די וועלט איז נישט פאר אונדז. מעולם לא היתה לי היידיש בית, לא
 איבדתי אותה ולא מצאתי, והנה יוצאת ממני יידיש לשון עצבות, כאילו לא קמו בה גם
 לשונות חיבה ושמחה, כאילו לא שמעתי עליהן. כך סתם, בירושלים של חול, העולם הזה
 הוא לא בשבילנו, ואיך נדבר בו, איך נדבר עליו, איך נדבר אליו. עוד מעט, ביהושע בן-נון
 פינת אלעזר המודעי, אולי אפגוש באיש עם רעמת שער לבנה קשל אבות ואבקש ממנו
 להעניק לי כמה מילים בכל לשון שיזכור, ולא אבטיח דבר, אף לא שאענה לו, שכבר נעשיתי
 כבד-שיחה מאוד. והאיש הזה, המלבד-אבות הזה, זורק מילים והולך, בלי שגיניח לי רגע
 להשיב לו או לבקש הסבר, היפ ויהיפ מיר זיינען אבוידיים.

אני לא מכאן

א.

אני לא מכאן. ואין לי זכרונות. השמים כאן זרים לי,
והרחובות, והשמות. וכמה מן הפנים מזכירים
לי משהו, כמו הד רחוק, אבל הרב זרים.
אולי בני יהיה מכאן, יהיו לו זכרונות.
אני יושב כל לילה ושוכח את אבותי, יושב כל יום
ונזכר בילדי. אם נולדתי לא הרחק מכאן
זאת רק טעות של גאוגרפים. אם אמות כאן
ונקומו לי קבר, סוף סוף יהיה לי בית משלי.
לא אבקר איש, לא אבקש שיבקרו אותי. רק אשב
ואתבונן במתרחקים, במתקרבים. עד שיהיו לי
זכרונות, עד שאהיה מכאן, עד שיהיו השמים מכירים,
והשבילים, והשמות על שאר האבנים.

ב.

אני לא מכאן. אם היו לי זכרונות, שכחתי. השמים הללו
מכירים אולי לבני, אני עדין רואה שמים אחרים
ופנים אחרים. הרחובות דומים לרחובות שאני זוכר,
אבל הם החליפו את שמותיהם ואת דיגיהם.
אפילו הפנסים החלפו. רק הירח הוא אותו ירח. והשמש והכוכבים.
לא הים, לא הנהר שאין כאן, לא קולות האנשים.
אני שוכח לילה לילה את אבותי ובני נזכר, אני זוכר יום יום
את האמהות ובני שוכח. תנו לנו יום שאינו יום ואינו לילה,
תנו לנו לילה שאינו לילה ואינו יום, ונשוב אל אותו מקום
שאינו כאן ואינו שם, ונדבר באותה לשון שאינה זאת ואינה אחרת,
ונזכר בכל מה שראוי לשכח, נשכח את כל מה שראוי לזכר.

ג.

אולי בתו של בני תהיה מכאן, יהיו לה זכרונות.
אני עוד לא מכאן. קבר לא מכאן. אין לה דור
שאינו חולף, ואין לה דור שאינו שָׁב. ועמנו חולפות
האמהות וחולפים האבות. בזמן האטי-מהיר
בפקקים של הבקר, בזמן המהיר-אטי
של השיבה לעת לילה.

תלויים באוויר

המטוס של אמירה הס עדין תלוי באוויר מזה כמה דורות,
בין בגדאד לירושלים, כבר לא ממריא, עדין לא נוחת.
המזודה של מחמוד דרויש, שאין לארו בה מולדת,
אף גם אין יותר ממנה לגולה ולפליט, עוברת שוב ושוב
דרך מכשירי השקוף של הבדוק הבטחוני בשדות התעופה.
ורחובות איזמיר וסלוניקי וירושלים של מיכל הלד
ממשיכים לדבר ספניולית גם כשאיש לא מבין, מתגעגעים
לאיזמיר בירושלים ולירושלים באיזמיר.

העתיקות של טהא מחמד עלי עוד עומדות לארץ חנותו
בפתח השוק בנצרת, נעשות עתיקות יותר ומתלוצצות
עם הסוחרים על הקונים ועם הקונים על הסוחרים.
בין דפיו של יהודה עמיחי קהלת ממשיך למחוק שורות מספרו,
ואחרי שייסיים למחוק משלו ימחק גם פסוקים מספרים אחרים.
וחירה של ענת זכריה גורסת את כל ספרי השירה
וכותבת על הנגר הממחזר שירים חדשים המבעבעים
בחמיצות הר זבל המעטר פסגתו בפארק ירק.

וכאן בבית ממול אני רואה כיצד פיטנים
מכונים את קולם וכותבים מחדש פיוטים
ושירים: "נשמט כל חי".

בקורדובה

בקורדובה, במסעדת החודררה,
מציגים בשר רגלי חזיר לזכר המגרשים,
ולא הרחק, בגלידה על שם יהודה הלוי,
מרככים געגועים חמים בקרירות איטלקית.
כמה סמטאות משם פסל הרמב"ם,
פניו השאלו מפני זר, ומי שהציב הפסל
לא קרא על אסור תמונה ומסכה.

והיינו יושבים בירושלים די ספרד
וחושבים על ספרד די ירושלים.

אחר-כך הגענו לשכונים של קורדובה, גם שם
התחילו בתכנית שקום שכונות. כסו
את הטיח המתקלף במעטה חדש ונדק
והעמידו שלטים גדולים לכבוד ראש העיר
ושר השכון ושר האוצר ושר הרובה
ושר הפנים וראש הממשלה. והיינו שואלים
ביצד נשפח המלך בשלטים.

והיינו חושבים על ספרד די ירושלים
ויושבים בירושלים די ספרד.

מתוך "קודם נאמר הרבה מילים על אלוהים"

י.
ירוּשָׁלַיִם מִתְנַפֶּצֶת אֶל הַשָּׁמַיִם, וְאַבְנֵיהָ -
מִחְצִיתָן מִתְחַדְדוֹת וּמִחְצִיתָן נִשְׁבְּרוֹת.
וְאַנְחֵנוּ יְלָדֵי הָאַבְנִים הַלְלוּ, שׁוֹבְרִים
וְנִשְׁבְּרִים, מִשְׁלָכִים זֶה עַל זֶה
וְשׁוֹבִים אֶל הַכְּתָלִים לְבַקֵּשׁ אֶת סְלִיחָתָם,
לְנוּחַ בְּתוֹכָם. וְאַנְחֵנוּ מְקַרְבִים
רוּחַ אֶל רוּחַ לְהִתְנַפֵּץ, גּוֹף אֶל גּוֹף
לְהִתְחַדֵּד, מִתְחַנְנִים שְׁלֵא תִתְקַרֵב עֵינֵינוּ
שׁוֹב אֶל הַשָּׁמַיִם, שְׁלֵא יִרְדּוּ שְׁמַיִם אֵלֶיהָ.
וְאַנְחֵנוּ לוֹחֲשִׁים כָּל־פִּי מֵעֵלָה, אֲנַחְנוּ אֲבָנֵי
יְרוּשָׁלַיִם וְאִין יְרוּשָׁלַיִם אֶלֶּא אֲנַחְנוּ,
וְאַנְחֵנוּ לוֹחֲשִׁים כָּל־פִּי מִטָּה,
אִם אֶת שְׂבָה מֵעֵלָה,
אֲנַחְנוּ מִתְקַבְּצִים עַל יְרוּשָׁלַיִם לְעִזְבָּה,
וְלֹא תִעַמֵד בָּהּ אָבֹן עַל אָבֹן.

מתוך "התינוקות בשיירות הפליטים"

א.

כְּשֶׁנִדְדוּ מִדְמָשֶׁק לְקוֹרְדוֹבָה כָּתְבוּ הָעֲרָבִים
אֶת שִׁירֵי הַגְּעוּגוּעִים הַמְּפֹלְאִים בְּיוֹתֵר לְדְמָשֶׁק
וְזָכְרוּ אֶת גְּנִיָּה וּמַעֲיִנוֹתֶיהָ וְדִקְלֶיהָ.
אֲחֵר כָּךְ, כְּשֶׁגֶּרְשׁוּ מִקוֹרְדוֹבָה, הִחֲלוּ לְכַתֵּב לָהּ
אֶת שִׁירֵי גְעוּגוּעֵיהֶם, וְזָכְרוּ לָהּ אֶת אַרְמֹנוֹתֶיהָ
וְתַפְנוּזֶיהָ, וְהִנִּיחוּ אֶת גְּעוּגוּעֵיהֶם לְדְמָשֶׁק.

ב.

כְּשֶׁנִדְדוּ הַיְהוּדִים מִירוּשָׁלַיִם לְבָבֶל, וּמִבָּבֶל
לְגֶרְנָדָה, כָּתְבוּ שִׁירֵי גְעוּגוּעִים לְחֶרְבוֹתֶיהָ
וְהָרִיסוֹתֶיהָ וְעַפְרוֹתֶיהָ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.
אֲחֵר כָּךְ, כְּשֶׁגֶּרְשׁוּ מִגֶּרְנָדָה, הִחֲלוּ לְכַתֵּב לָהּ
אֶת שִׁירֵי גְעוּגוּעֵיהֶם, וְזָכְרוּ לָהּ אֶת גְּדֻלְתָּהּ
וְיָפִיָּה בְּלִי לְהַנִּיחַ אֶת הָאֲבָנִים הַנוֹפְלוֹת
בְּחוֹמוֹתֶיהָ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.

ג.

יְהוּדָה הַלְלוּ, הוּא אָבֹו אֶלְחָסוֹן, כָּתְבִי:
"וְלֹא אִמַל לִי עֵיִר אֶלְתִּשְׁרִיק
כִּי אֶעְגִּיל מֵאֵימֶכֶתֶר", וּפְרוֹשׁוֹ:
"אִין תִּקְוָה לִי אֶלָּא לִפְנוֹת מִזְרָחָה
בְּהִקְדָּם הָאֶפְשָׁרִי". רַגַע אֶחָד
אֲנִי מִזְדַּהֵה עִם דְּבָרָיו לְעִמְקוֹם,
וְחוֹשֵׁב, אוֹלֵי אִמַר אוֹתָם גַּם אֲנִי.
רַגַע שְׁנֵי אֲנִי מִבִּין כִּי רַק מִי
שֶׁנִּמְצָא בְּסוֹף הַמַּעַרְב יָכוֹל
לְבַקֵּשׁ לְעֵשׂוֹת בְּלִבּוֹ תִּשְׁרִיק,
וְאֵלֹו אֲנִי כְּבָר עוֹמְדוֹת רְגְלֵי בְּמִזְרָח מִמֶּשׁ,
וּמִדוּעַ עֲדִין אֲבַקֵּשׁ לְלָכֵת לְשָׁם?
אוֹלֵי מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ מִתְעַקֵּשׁ
לְהִשָּׂאֵר מִזְרָחָה מִמְּנִי, גַּם כְּשֶׁאֲנִי
עוֹמֵד בִּירוּשָׁלַיִם, גַּם כְּשֶׁפָּנִי
אֶל הַר הַבַּיִת, גַּם כְּשֶׁקִּדְשׁ הַקֶּדְשִׁים
צוֹפֶה בִּי מִן הַסֶּף.

ט.

הָעֲרָבִים נִדְדוּ מִמְּפָה לְדְמָשֶׁק, וּמִדְמָשֶׁק לְקוֹרְדוֹבָה,

ומקורדוֹבָה לְפָס כְּדִי לְכַתֵּב שִׁירֵי גַעְגּוּעִים.
וְהִיְהוּדִים נִדְדוּ מִירוּשָׁלַיִם לְבָבֶל, וּמִבָּבֶל לְבַחְאָר,
וּמִבַּחְאָר לְאִיסְטַמְבּוּל, וּמֵאִיסְטַמְבּוּל לְבֶרְלִין,
וּמִבֶּרְלִין לְקוֹפֶנְהַגֶּן וּלְבוּכְנֹוֹד וּלְטֶרְזִינְשְׁטַט
וְשׁוּב לְקוֹפֶנְהַגֶּן, וּמִקוֹפֶנְהַגֶּן לְמוֹלְדֵת, וּמִמוֹלְדֵת לְסַרְפֶּנְד,
וּמִסַּרְפֶּנְד לְנִתְנֵיָה, וּמִנִּתְנֵיָה לְרַעְנָנָה,
וּמִרַעְנָנָה לְירוּשָׁלַיִם כְּדִי לְכַתֵּב לְכָל
שִׁירֵי גַעְגּוּעִים.

י.

נִדְדָנוּ מִבְּגֵדָד לְירוּשָׁלַיִם וְעַכְשָׁיו
אֲנַחְנוּ זֹכְרִים אֶת בְּגֵדָד שֶׁלָנוּ וְאֶת חֶרֶב בְּגֵדָד
הַיּוֹם, הַמְזֻכָּר לָנוּ אֶת חֶרֶב חַיִּינוּ, אֶת חֶרֶב עֲבָרְנוּ
וְכָל עוֹלָמְנוּ, וְאֲנַחְנוּ חוֹזְרִים בְּשִׁירִים לְבְּגֵדָד
שֶׁל הַחַלּוּמוֹת, שֶׁלִּפְנֵי הַחֶרֶב. וּבְכָל פַּעַם שֶׁאֲנַחְנוּ חוֹזְרִים
אֲנַחְנוּ זֹכְרִים אֶת הַחֶרֶב שֶׁל חַיִּינוּ וְשָׁלָה.

כא.

כְּשֶׁהִיְהוּדִים גָּרְשׁוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה מִירוּשָׁלַיִם,
נִשְׂאוּ עִמָּם הַמִּפְתָּחוֹת לְבִתְיָהֶם, וְכַעֲבַר שְׂבָעִים שָׁנָה
שָׁבוּ אִישׁ עִם מִפְתָּחוֹ אֶל דְּלֶתוֹ. כְּשֶׁגָּרְשׁוּ בַּפַּעַם הַשְּׁנִיָּה
שׁוּב לְקַחוּ עִמָּם לְדָרֶךְ הַמִּפְתָּחוֹת, וְכִשְׁגָּרְשׁוּ מִסַּרְפֶּנְד
כָּבֵד עָלֵיהֶם מִשָּׂא שְׂנֵי הַמִּפְתָּחוֹת. הַשְּׁלִיכּוּ הַמִּפְתָּחוֹת
הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, לַיָּם הַתִּיכוֹן, וְקִרְבוּ לְלֶבָם
אֶת הַמִּפְתָּחוֹת הַשְּׁנִיִּים, שֶׁל גְּרַנְדָה, קוֹרְדוֹבָה, סְבִילְיָה,
וְלִנְסִיָה, טוֹלְדוֹ, בַּחְאָר וְכָל הָעָרִים הָאַחֵרוֹת.

כב.

וְאֲנַחְנוּ שׁוֹמְעִים אֶת שִׁקְשׁוּקֵי הַמִּנְעוּלִים הַיְשָׁנִים
בְּקוֹרְדוֹבָה וּבְגְרַנְדָה, בְּרַמְלָה וּבִיאַפָּא, וּבְבְּגֵדָד.
אֲנַחְנוּ שׁוֹמְעִים אֶת שִׁקְשׁוּקֵי הַמִּפְתָּחוֹת הַיְשָׁנִים
שֶׁנִּשְׂאוּ עִמָּם הַגּוֹלִים לְתַטּוֹאוֹ וּלְאִיזְמִיר,
לְגִיבַאֲלִיא וּלְשַׁאֲתִילֵא, לְירוּשָׁלַיִם וּלְאֶלְקָדָס.

כג.

אִם לָבוּ מוֹרִישָׁה מִפְתָּחוֹת. אֵב לְבַת מוֹרִישׁ מִנְעוּלִים.
וְאִינָם נִפְגָּשִׁים. אֵלֶּה מְרַשְׁרְשִׁים בְּמִנְעוּלִים,
אֵלֶּה מְרַשְׁרְשִׁים בְּמִפְתָּחוֹת. אֵלֶּה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמִנְעוּלִים
מְחַכִּים שֶׁאֵלֶּה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמִפְתָּחוֹת יִשְׁכְּחוּ,

מַחֲכִים שֶׁיִּחְלִידוּ הַמְּנַעוּלִים וַיְהִיָּה לָהֶם תְּרוּץ
לְהַחֲלִיף אוֹתָם בְּחֻדְשֵׁים. אֵלֶּה הַמְּרֻשְׁרָשִׁים בְּמַפְתָּחוֹת
מַחֲכִים שֶׁאֵלֶּה הַמְּרֻשְׁרָשִׁים בְּמְנַעוּלִים
יִשְׁכַּחוּ לָרַגַע אֶת עֵינָם הַצּוֹפָה בְּכָל עֵת אֶל הַדְּלָתוֹת,
שֶׁאוּלַי יִרְדְּמוּ לָרַגַע אַחֲרֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וְתִשְׁעַ שָׁנִים,
שֶׁאוּלַי יִרְדְּמוּ לָרַגַע אַחֲרֵי שִׁבְעִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים,
כָּבֶר מְאַחֵר לְהִשְׁלִיךְ הַמַּפְתָּחוֹת הַכְּבֵדִים.

מתוך "חמור ושור"

יב.

שבת היום לה', רחובות ירושלים שסביב לי
מפוטופפים בבתי הכנסת כרחובות נהר הבאים
אלי מצולות גם, אד הפסנתרן העקש שמעבר
קיר חדרי מנגו כבחל בנקישות חדות, מותח
את מיתרי שפיותי בחזרותיו. ואני קורא
על אחד מאבותי הבגדאדיים שהכניס את השבת היהודית
אל הדינאן הגדול של אבו ג'אס, וכשזה בקש
לקנות ממנו יין הודיעו בפתח דלתו הנעולה:
"שבת היום, כל עסקה אסורה". אצל אבו ג'אס
סרוב היהודי הפך דמוי, אבל אני חושב דוקא
על אסור העסקה, שמה אסור אני לעשות עסקאות
עם לבי ביום הזה, עם אצבעותי, עם געגועי
המפוטופפים זה שנים בתוכן.

א.

כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁלֹשׁ וְחֲצִי צִה"ל פָּלַשׁ לְלִבְנוֹן וְעוֹד לִפְנֵי שֶׁהִגַּעְתִּי לְגִיל אַרְבַּע נִכְנַס לְבִירוֹת. אַחֲרַי כִּמְהָרָה חָזַר אֲבִי מִמְלֻוּאִים אֲרָכִים עִם זֶקֶן. הִבְנֵתִי שִׁמְשָׁהוּ הַשְׁתַּנָּה. אֲבִי פָתַח אֶת הַרְדִּיו לְשִׁמְעַת הַדְּשׁוֹת וְלֹא סָגַר אוֹתוֹ שְׁנַיִם אֲרָכּוֹת. שִׁמְעֵתִי אֶת שְׁמוֹת הַהַרְוִגִים מִכְחוֹתֵינוּ בְּלִבְנוֹן וְלִעֲתִים אֶת דְּבָרֵי הַקְּרָן הַמְרַגְעִים: כָּל מְטוֹסֵינוּ שָׁבוּ בְּשָׁלוֹם. נַעֲשִׂיתִי יְלָד רְצִינִי. הִבְנֵתִי שִׁמְלַחְמָה מִתְנַהֲלֵת סְבִיבֵי וְאִין מַה לַעֲשׂוֹת, רַק לְשִׁיר עַל גְּבוּרַתְם שֶׁל הַנוֹפְלִים. הַשִּׁיר הָרֵאשׁוֹן שֶׁכְּתַבְתִּי הָיָה עַל בְּבָהּ, בְּכַתֵּה א'. הַשִּׁיר הַשֵּׁנִי שֶׁכְּתַבְתִּי הָיָה עַל טִיס הַיּוֹצֵא לְלִבְנוֹן, אוֹלֵי בְּכַתֵּה ג' אוֹ ד'. הַשִּׁיר הַשְּׁלִישִׁי שֶׁכְּתַבְתִּי הָיָה עַל אֵלֵי כַהֵן, אוֹלֵי בְּכַתֵּה ה'. שְׂרַתִּי עַל גְּבוּרַתְם. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ תִשַׁע הַחֲלָה הָאֵינְתִּיפֹאדָה שְׁאַחַר כֶּדָּ קָרָאוּ לָהּ הָאֵינְתִּיפֹאדָה הָרֵאשׁוֹנָה, וְהַטְלוּיִזְיָה דְבָרָה עַל טָרוֹר וְאַבְנִים וּפְחָד. וְכִשְׁהֵייתִי בּוֹ שְׁתֵּים־עָשָׂר הַחֲלָה מִלְחָמַת הַמִּפְרָץ, שְׁאַחַר כֶּדָּ קָרָאוּ לָהּ מִלְחָמַת הַמִּפְרָץ הָרֵאשׁוֹנָה, וְהַתְעוֹרְרוּנוֹ מִהֶאֱזַעְקוֹת וְרִצְנוֹ לַחֲדָר הָאֵטוֹם, חֲלוֹנוֹתָיו מְלֵאִים בְּסִלּוֹטִיפּ, לְרֵאשֵׁינוּ מִסַּכּוֹת הַגֹּז, וְשׁוֹב שִׁמְעֵנוּ רְדִיו וְהַקְשִׁבְנוּ לְרַעַשׁ נְפִילַת הַטִּילִים. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁלֹשׁ־עָשָׂר בְּגִין מַת וּבְדִיוֹק כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁבַע־עָשָׂר רַבִּין נִרְצַח. כִּמְהָרָה חָזַרְתִּי מִמְרַפֵּסֵת מְכוֹנִית נוֹסְעַת אֶת כָּל רְחוֹב יְלָדוֹתַי, שֶׁהָיָה חֲדָס־טָרִי, בְּכוּוֹן הַהַפּוּד, וְאַמְרַתִּי לַעֲצָמֵי: הַכֹּל אֶפְשָׂרִי.

ב.

כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ עֶשֶׂר הַשְׁתַּתְּפָתִי בַּהַפְגַּת אַחַד בְּמֵאֵי בְּתֵל אֲבִיב וַיִּשְׂרָאֵל קִיסָר וְשִׁמְעוֹן פֶּרֶס נוֹפְפוּ לָנוּ מִמְרַפֵּסֵת בְּנָנוּ הַהִסְתַּדְּרוֹת. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁשִׁעָשָׂר הַשְׁתַּתְּפָתִי בַּהַפְגַּת נֶגֶד רַבִּין בְּאֶחָד הַצְּמֵתִים וּבְדִיוֹק כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁבַע־עָשָׂר רַבִּין נִרְצַח. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁבַע־עָשָׂר וְחֲצִי הַחֲלִיטוֹ לְקָרָא לְמַבְצַע צְבָאֵי בְּלִבְנוֹן עַל שֵׁם סִפָּר, וְאֵנִי הַתְּבוֹנְנָתִי בְּטְלוּיִזְיָה בְּשִׁמְעוֹן פֶּרֶס יּוֹצֵא מִתּוֹדָּ מִסּוֹק בְּמַעִיל צְבָאֵי. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ שְׁמוֹנֶה־עָשָׂר שְׁנֵי מִסּוֹקִים הַתְּנַגְּשׁוּ זֶה בְּזֶה מֵעַל שְׂאֵר יָשׁוּב, וְאֵנִי הַתְּבַיִשְׁתִּי שְׁאֵינִי בִּין שְׁבַע־עָשָׂר וְשִׁלְשָׁה הַנְּסָפִים. כִּמְהָרָה שְׁבוּעוֹת אַחַר כֶּדָּ שְׁנֵי חֲלִילִים בְּחִפְזָה יָצְאוּ מִמְכוֹנֵינִים בְּרְחוֹב יְלָדוֹתִי בְּאֶקְדָּחִים שְׁלוֹפִים שֶׁכְּוִנוּ אֶל פְּנֵי, וְאַחֲרַי שְׂרָאוּ שֶׁהִצְלִיחוּ לְהַפְתִּיעֵנִי שָׁבוּ בְּזִרְיוֹת לְמְכוֹנִית וְנִעְלְמוּ בְּלֵי לֹמֵר מֵלָה. כְּשֶׁהֵייתִי בְּטִירוֹנוֹת הַפְּחִיד אוֹתָנוּ הַמִּפְקָד שְׁעוֹמֵד לְפָרֵץ מִלְחָמָה, וְאַחַר כֶּדָּ הַפְּחִידֵי אֵנִי אַחֲרִים שֶׁהַמְלַחְמָה קָרְבָה. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ עֶשְׂרִים וְשִׁלְשׁ מִיִּשְׁהִי יָרְדָה בְּגִלְלִי וּבְגִלְלִי זְקֵנִי וּמַעִילִי מִהָאוֹטוֹבוֹס בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁאֲנִי עֲלִיתִי עָלָיו, וְאֵנִי הַתְּלַבְּטִיתִי וְלֹא פָּנִיתִי אֵלָיָה לְהַרְגִיעָהּ, וְכִשְׁהֵייתִי בּוֹ עֶשְׂרִים וְשִׁלְשׁ וְחֲצִי גִיפּ שֶׁל מְגִיב עֶצֶר לְגִדֵי בְּחָרִיקָה בְּרְחוֹב אַחַר בִּירוּשָׁלַיִם וְהַחֲלִילִים קָפְצוּ מִמֶּנּוּ בְּמַהֲרָה לְהַקִּיפֵנִי וּפָנוּ אֵלַי בְּעַרְבִית, וְאֵנִי רְצִיתִי לְהַשִּׁיב לָהֶם בְּעַרְבִית. כְּשֶׁהֵייתִי בּוֹ עֶשְׂרִים וְחֲמֵשׁ מִסּוֹקִים שִׁשִּׁים הַגִּיהֶנוֹם בְּשִׁמְסָה חֲסָלוּ אֶת הַשִּׁיחִי אַחֲמַד זֶאֶסִין וְשִׁמוֹנָה אֲנָשִׁים אַחֲרִים, וּבְבִקָּר הַמְּחַרְתִּי כְּשֶׁשִׁמְעֵתִי עַל כֶּדָּ בְּרְדִיו הַחֲלִטְתִּי שֶׁלֹּא אֶלְבֵּשׁ שׁוֹב מֵדִים לְעוֹלָם. אֲזִי גַם כִּבִּיתִי אֶת הַרְדִּיו וְהַטְלוּיִזְיָה וְלֹא שָׁבְתִי לְהַקְשִׁיב לַחֲדָשׁוֹת. וּמֵאַזְ הַתְּעַרְבָבוּ בְּרֵאשִׁי כָּל הַמְּבַצְעִים הַצְּבָאִיִּים וְאֵינִי מְצָלִיחַ לְהַזְכֵּר בְּשִׁמוֹתֵיהֶם וּבְסִדְרָם וּבְשֵׁנִים שֶׁבָּהוּ הֵם הַתְּחוֹלְלוּ. אֲנִי רַק זֹכֵר שֶׁבּוֹ שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע הוֹצֵאתִי לְרֵאשׁוֹנָה אֶת בְּנֵי הַבְּכוֹר מִמְסָתוֹ בְּאֶזְעָקָה וְרִצְתִי אִתּוֹ לַחֲדָר הַמְּדְרָגוֹת בְּאֶמְצַע הַלִּילָה. וְקִלְלֵתִי אֶת הַעֲזָתִים. רַק כְּשֶׁחֲזַרְנוּ לְתוֹדָּ הַבֵּית זְכַרְתִּי לְקַלֵּל גַּם אֶת רֹאשׁ הַמְּמַשְׁלָה.

מתוך "קהיר"

א.

כְּשֶׁהִלְכָה אַחֲרֵי מִירוּשָׁלַיִם לְקַהֵיר הִיְתָה בּוֹכָה,
וּכְשֶׁחֲזְרָה אַחֲרֵי מִקְהֵיר לִירוּשָׁלַיִם הִיְתָה בּוֹכָה,
מֵאִזּוּ יְצִיאַת מִצְרַיִם כָּל הַנְּשִׁים חוֹזְרוֹת לְיֵאוֹר,
לְהִרְתִּיחַ אֶת דָּגְיוֹ וּלְפַתּוֹת אֶת בְּעֲלֵיהֶן בְּפוֹרְיֹתָן.
הַצְּבִעְתִּי עַל הַיְאוֹר בְּיַדִּי הַפְּשׁוּטָה כְּדִי לְהִזְכִּירָה,
כָּל זֶה הָיָה דָם, הַכֹּל הָיָה צַפְרָדְעִים, הַכֹּל הָיָה
צְעָקָה גְדוֹלָה שֶׁל בְּכוֹרִים. מוּלְנוּ בָּאוּ נְעָרוֹת בֵּת פְּרַעֲה
לְמִשׁוֹת מִן הַמַּיִם תִּינוּקוֹת וְאַנְחָנוּ עֲדֵן עוֹמְדִים
וְסוֹפְרִים הַפְּסֻדִים וְקִינּוֹת, זְכָרוֹנוֹת וְשִׁכְחוֹת,
מִתְנַצְּבִים מִרְחוֹק כְּדִי לְרַאוֹת מֵהַיְעָשׂוּ הַנְּעָרוֹת.
מִזֶּל כִּי לֹא נוֹלְדָנוּ בְּכוֹרִים. עוֹד מְעַט נִקְרָא לְמִלְדוֹת.

ג.

בְּלִילָה תִּחְלַמִּי עַל הַיְנוּמָה, עַל שְׁמָלוֹת לְבָנוֹת,
עַל אֲרֻבַּעַת עֲמוּדֵי הַחֶפֶה,
עַל הַרְבַּע הַקָּטָן בְּיוֹתֵר שֶׁל קַהֵיר, הַגְּדוֹל
מִירוּשָׁלַיִם, עַל הַחֶדֶר הַגְּדוֹל בְּיוֹתֵר שֶׁל בֵּיתֵנוּ,
הַקָּטָן מִן הַמַּחְבּוּא שֶׁבּוֹ הִסְתַּרְתִּי אֶת לְבִי
שְׁנַיִם אֲרֻבּוֹת, עַל מִסְלוּלוֹ הָאֶרֶץ שֶׁל הַנִּילוּס,
הַקָּצֵר מִחַיֵּי הַנְּשׂוּאִין.

אסתקלאל

אָקח אוֹתָךְ אֶתִּי לְאִי־טִמְבוּל. לְבַעַל הַמַּכְלֵת
שֵׁם אִמֵּר שְׁנוֹלְדֵתִי בְּגִלְטַה־סְרָאִי וְהִתְעַקְשׁוּ הוֹרֵי
לְדַבֵּר עִמִּי סְפִיזוֹלִית, לָכֵן הִתּוֹרְפִית שְׁלִי מִשְׁבָּשֶׁת.
בְּחֲנוּת הַדִּי־סְקִים בְּשִׁדְרוֹת אֶסְתְּקֵלְאֵל אֲגִיד
שְׁאַנְחֲנוּ פְּלִיטִים, לֹא מֵאַרְמְנִיָּה, לֹא מִסוּרִיָּה,
מִירוֹשָׁלַיִם. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַסְּפָרְדִי אִמֵּר שְׁאַנִּי מִתְפַּלֵּל
בְּדָרְךָ כָּלֵל בְּמִנְיֵן הָאֲשֶׁכְּנִזִּי, וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת הָאֲשֶׁכְּנִזִּי אִמֵּר
שְׁאַנִּי הוֹלֵךְ לְמִנְיֵן הַסְּפָרְדִי. לְשִׁכְנִים אִמֵּר שְׁאַנְחֲנוּ נְשׂוּאִים
כְּבָר תְּרִיסֵר שְׁנִים, וְלָרֵב אֶסְבִּיר בְּחִיוֶךָ מְבִישׁ
שְׂאוּלֵי נְתַחְתֵּן בְּקָרוֹב. בְּדִירָה שְׁנִשְׁכֵּר יִהְיֶה רַחוּט יִשְׁן
מִימֵי הָאִי־מְפָרָה וְחִלּוֹנוֹת גְּדוֹלִים הַפּוֹנִים אֶל
קָרוֹ הַזֶּהָב. כְּשִׁנְשָׁכְבַּ בַּיּוֹם נִקְרָא לַיּוֹם לֵילָה,
וּכְשִׁנְשָׁכְבַּ בַּלַּיְלָה נִקְרָא לַלַּיְלָה יוֹם. כְּשֶׁהַחֲבָרִים יִשְׁאַלוּ
מִתֵּי אֲנַחְנוּ חוֹזְרִים לִירוּשָׁלַיִם נֹאמֵר שְׁלִקְרֵאת הַשְּׁבֵת,
וּלְמַחְרָת נֵלֵךְ לְבַעַל הַדִּירָה לְהֶאָרִיךְ אֶת הַחוֹזָה
בְּחֻדֶשׁ נוֹסֵף. כְּשִׁנְדַּבֵּר לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּלוּחַ הָעֵבֶרִי, הַנוֹצְרִי
אוֹ הַמְּסֻלְמִי, וְלֹא בְּשַׁעוֹת הַיּוֹם, נֹאמֵר רַק: הִגְרַח זֹרַח,
הִגְרַח גּוֹרֵעַ, הַשְּׁמֵשׁ עֲלֶתָה לְמִקּוֹמָהּ, הַשְּׁמֵשׁ שְׁבָה לְמִקּוֹמָהּ,
וְהִנֵּה עֹכְשׁוֹ שְׁנֵי מַלְכִים מִשְׁמָשִׁים עַל כֶּסֶף אֶחָד, שְׁתֵּי מַלְכוּת.

מתוך "ילדינו הבלתי חוקיים"

.א

אני מכיר משוררת
מרחוב עבדאללה סומך בירושלים,
אשר במקום לכתב שירה ארוטית
תולה את מיטב שמלותיה ברוח.

להלל

בני, האזן למוזיקה של יופאנקי. הוא יספר לך טוב ממני
 על ההרים והסוסים, הוא ילמד אותך טוב ממני להביט
 בחיים. לפקח עינים ולא לסגור. אני רוצה להעניק לך
 את הכוכב היפה ביותר בצעצוע. אתן לך כוכב יפה מעט פחות,
 והוא יהיה לך פעם מצפון, פעם פנס, פעם תכשיט,
 וכשהינך ישקע - הכוכב הזה ילחין את שיריך.
 פעם קשנלך ברחוב נביט באנשים במדרכה מנגד
 ואמר לך: אתה רוצה אותם? אלו אנשים
 שהאלים שלקהם מתו. אני רוצה להשאיר אתך
 את אלהים בחיים. לפעמים נשמח יחד,
 לפעמים נשמח בנפרד, לפעמים נכעס יחד,
 לפעמים נכעס בנפרד. אבל אם היום איש בירושלים עדין
 לא קרא בפסוקי גלגמש או במשניות דון קיחוטה,
 בוא נקרא בהם יחד. בוא נשיב אותם לחיים. כשהעיר נרדמת
 אנחנו צריכים להעיר אותה, כשהכוכב שלך שותק אנחנו צריכים
 לשיר לו משיריו של יופאנקי או לספר באזניו ממעשיות גיחא.
 יופאנקי שר לי באזניות: "Teniendo rancho y caballo
 / es más liviana la pena. / De todo aquello que tuve
 // sólo el recuerdo me quema. / Nada más, nada más
 No tengo cuentas con Dios, / mis cuentas son
 / con los hombres". "כשניש קורת גג וסוס / הכאב קל יותר.
 / מכל מה שהינה לי פעם / רק הזכרון שורף אותי.
 שום דבר נוסף. שום דבר נוסף. // אין לי חשבונות עם אלהים,
 החשבונות שלי הם רק עם בני האדם".

ניזאר קבאני כותב למוחר של פאבלו נרודה מן הגלות

"מאذا سأكتبُ عنك في كتب الهوى / فهو لك لا يكفيه ألف كتاب" (نزار قباني)
"מה אכתב עליך בְּספְרֵי הָאֱהָבָה / וּלְאַהֲבָתְךָ לֹא יִסְפִּיקוּ אֶלֶף סְפָרִים" (ניזאר קבאני)

אבקר אותך בחלומך. לשם כך תִּדְרְשֵׁי לנסוע
הרחק ממני, להתכסות בשמיכת העפעפיים ולהעביר בעיניי
רוחך את הפגישה ואת הפירוד. מספיק שתתרכזי
בנשיקה אחת, במבט אחד, במילה אחת, הן
תספקנה את הסיבות כולן לגעגועים. תזכרי: הגעגועים
מתוקים כמו כאב ידיים הנלחצות זאת אל
זאת בתום ליל שיחה ונדודי שינה, הכמיהה
מזכירה לנו את קיומנו כמו הפצעים, הערגה
מרגיעה את המחשבות הנוודות. אין צורך לבדוק
הודעות במכשירים הניידים, לנסות להשיב תשובות כשאין
מי שינסח לנו שאלות. אמרת: אני רוצה
לומר לך דבר מה, ואיני יודעת מהו.
ישבת בקצה השולחן, ובראשינו תרגמנו בינינו כל
הזמן מילים, מן הכבד ללשון, מן הריאות
לגרון, מפרפורי הבטן ליובש השפתיים. אמרתי לך:
משוררים כבר כתבו ספרים שלמים לנשים שפגשו
ליום אחד, לעיתים לאישה שראו רק רגע
אחד, הרבה יותר מכפי שאני הספקתי לכתוב
לאורך שנים לנשים שלא עזבו. העיר ישנה
ואנחנו ערים, התה מן הכוס שורף בדיוק
בקצה הלשון, אחר כך מרכז את הגרון.
את אוהבת שלג? על איזה חלק מן
השמיים את אוהבת להתבונן? מה תעדיפי, לילה
או יום? אני אבוא אליך בחלומך. עליך
לשוט לָאי, לדמיין שהים התיכון יקפא חורף
אחד ונלך עליו, מחיפה לקיִרְנִיָּה, מאיסטמבול לסלוניקי.
אם לא תזהי אותי בחלום, לא אזכיר
לך מי הייתי, רק אספר לך שהצעדים
בשלג נמחקים, הצעדים בחול נמחקים, רק הצעדים
שצעדנו על מדרכות האספלט לעולם לא ימחקו,
כי הם מעולם לא סומנו. את זוכרת
שתכננו שושלות, בנות שתולידי ובנים שאוליד ויפגשו
בעיר אחרת? הגעגועים אינם מרחק, הם האצבע
שהצמדת אל שפתייך עד שהתמלאה בלחות הנשימות.

אני אבוא בחלום. תוכלי לשלוח לי הודעה
אלקטרונית כשאת עומדת להירדם, ואעצום גם אני
את עיני. אזכר בטעם היין, ובמשורר שכתב:
כשכוס היין מתרוקנת העולם יפה יותר, כאשר
אני מתבונן דרכה בעיניך, בגבותיך, בחלומותיך. האם
תמיד ידעת שכך ניפגש וכך ניפרד? האם
ראית סימנים לכך כבר בילדותך, כשענית לבן
השכנים ששאל מאיפה את: עדיין לא הגעתי
לכאן כלל, עדיין אני שם ומדברת אתך
בשפה ששכחתי, שכחתי? נעימה פגיעת הקור באצבעות
כשהכתפיים נפגשות בטעות בזמן ההליכה, או בזמן
הישיבה בבית הקפה האחרון שהעיר התירה לתושביה
להותיר פתוח אחר חצות. תכף יבוא המלצר
וישַׁלַח אותנו בחזרה אל הרחובות הקרים. נציע
לו שיבוא איתנו, שנצביע עבורו על הלבנה
כדי שיראה אותה בפעם הראשונה במילואה כשהיא
נשענת על כפות ידינו המתעקשות לא לאחוז
עדיין זאת בזאת. כל כך הרבה התעקשות
אנחנו יכולים ללמד זה את זאת, שנים
שלימד אותך אביך את טעם היין כשהיה
מר בלשונך, שנים שהתפללה סבתך שתתחתני עם
בן השכנים ותגורי עמו בכפר הסמוך, שנים
שמדדתי את כאבי בקצות האיברים בעזרת השירים.
אבקר בחלומך. למרות שלא הבטחת שתבקרי בחלומי.
ביקור שלך יהיה מסוכן מדי, כשאבקש מן
הגעגועים להתממש בשפיכת הדמעות, בלפיתת האצבעות, בתהום
של קרקעית הבטן. לא ביקשת תמונה, שלא
תישאר עדות לזמן שהיה לכוד בין מטוסים.
אמרתי לך שכבר הצעתי לאחת האהובות שביקרו
בחופי בשעת הגאות שניפגש שוב בימי אלמנותנו,
ונצטרך לדחות את מועד הפגישה הבאה שלנו
לאלמנות השניה? את יושבת לפעמים לספור את
הגלים? את מניחה את כף ירךך בתוך
הקצף קבצנית? את נשענת על קירות בתי
מי שהיו אהוביך? כשהם מפליגים לאיים אחרים?
שננת את כל המילים שניסיתי לומר לך?
מאיפה את? למה לא שאלת מאיפה אני?
ודאי ידעת שלא אענה לך דבר מלבד
הדברים הרגילים: שם בית-החולים שבו נולדתי,
המחלקה, החדר, שם הרופא. כיצד את יודעת

שעכשיו כשאת חולמת ובחלום חולף ענן, אין
זה אני? כיצד את יודעת שאתמול כשחלמת
ובחלום נשמע ניגון רחוק, שחשבת ששמעת מרדיו
ישן כשישבת לאכול מרק עדשים טבול בלחם
רב ברובע גֶלְטָה-סְרָאי, לא היה זה
אני? החלומות שלנו אינם שלנו, כפי שהילדים
שלנו אינם שלנו. אישה שאהבתי הבטיחה פעם
להשאיל לי את המפתחות לספריית חלומותיה, ושכחה.
כששאלתי מה קרה ענתה שמאז שהבטיחה שוב
אינה זוכרת את חלומותיה. האם את זוכרת
את חלומותיך? את יודעת ששכחתי לבחון את
ציפורנייך, שכחתי לבדוק האם את מזיעה בידיך
בזמן ריקוד, שכחתי למדוד את אורך ריסייך,
שכחתי לשאול האם בטנך רועדת רעד קל
כשמניחים עליה כף יד פקוחה? האם ראית
אותי כבר פעם ברחובך? עברתי שם פעמים
רבות, חוצה את הגשרים המובילים מביירות ללונדון,
מירושלים לברצלונה, מאיזמיר לכרתים. האם אספת פעם
אדם זר מן הרחוב והצעת לו מים
ולחם ויין? האם תמיד זכרת את דתך,
או שלעיתים קמת משינה מבולבלת בין משה,
ישו, מוחמד, זרתוסטרא, הבודהא ולא-דוזה? את
יודעת שפעם הייתי יפה יותר, ללא השערות
הלבנות בזקן והשערות שאבדו מן הראש? אבל
אז לא האמנתי ביופיי, והרבתי לחייך במבוכה
בתקווה שמבטי הנערות לא יבחנו את גבותי.
את יודעת שנפגשנו בזמן הנכון ביותר לאהבתנו,
אך רק בתנאי שתהא היא קצרה כאור
פנסי-הרחוב שתחתיהם הלכנו? את זוכרת אם
היו שפתיי קרות או חמות בנשיקה, שלמות
או סדוקות, יבשות או לחות? האם את
זוכרת כיצד הן תהיינה במפגשנו הבא, בחלום?
אני אבוא לבקר אותך, בחלומות. מחר או
בעוד שנה. האם את מאמינה שאנשים באמת
מתחתנים וחיים כל חייהם יחד במקום אחד,
או שבגלל שידעת שבמילים הללו אנחנו מרגיעים
את הורינו ואת ילדינו, ואת עצמנו, חייכת
כשאמרת אותן? פעמים רבות אני שוכח לקצוץ
את ציפורני בזמן, לקצר שערותי אצל הספר,
לכתוב את כל מחשבותי. היופי עצוב. הוא

מזכיר לנו את כל מה שנאָד, כל
מה שאף פעם לא היה שלנו. כבר
ברגע המפגש התחלנו להתגעגע לרגע המפגש ואל
הגעגועים שהוא עתיד לעורר בחזי ובטבורך. מה
צבע הפחם כשמתבוננים בו באמת מקרוב? מה
ראית בתוך עיניי? ממה פחדת? איך ידעת
שגם אני מפחד? את ידעת שבסוף אוותר,
לא אנסה לשכנע אותך שאהבתנו נצחית. הלכת
וגם אני הלכתי, אבל הזהרתי אותך שאולי
אנסה להפוך את אהבתנו לנצחית בשירים. שם
לא נפרד אחרי כמה ימים בפתח בית
המלון שלך בשלוש וחצי לפנות בוקר, שם
נחדש את שיחת הלילה גם בלילה שיבוא.
כשראית אותי לראשונה ידעת מיד שאשק לך
ואומר שצריכה את ללכת עמי לדמשק? אני
ידעתי שתשקי לי ותלכי לבדך לעיר אחרת.
תמיד יש מזוודה לארוז, בגדים להחליף לקראת
טיסה ארוכה, כסף זר שיש למהר ולבזבז
לפני שיאבד את ערכו כשנעלה על המטוס.
באותו לילה חילקנו את העולם ביננו, לך
ערי החוף ולי הערים שעל ההרים, לך
ערי הבירה ולי הערים ששם יושבות מפקדות
המורדים. אהבתך בכוס היין, אהבתי בכוס השכחה.
חייכתי אליך כשהלכת אבל ידעתי, כמה שיקטן
העולם גדול הוא, ואולי לא ניפגש שוב.
אבוא לבקר. פעם באתי כפרדה, כעזה, כמה
פעמים באתי כפרפר, כקצף הגלים, כקרן אור
אבודה אחת שהתנתקה מן הירח. ולמה לא
תבואי את לבקר בחלומי? אבטיח לך שוב
שאחרי שנשוחח כל הלילה נסתפק רק בנשיקה
אחת או שתיים, בחיבוק אחד שבו הידיים
והגוף הם שכבות גיאולוגיות של אדמה הנלחצות
אלו אל אלו, ובשניים שלושה מכתבים ארוכים
של ערגות וכמיהה, שאחריהם תבואנה רק הודעות
עדכון קצרות: סיימתי לאבד את שערוּתִי. סיימתי
את כתיבת השירים שאקדיש לך. כבר איני
מעדיף את הקפה המתוק על המר. שכחתי
את צליל קולך. שכחתי את טעם שפתייך.
שכחתי את האות הראשונה בשמך. שכחתי האם
הרכבת משקפיים על עינייך. אני מנסה לשכוח

כיצד ראיתי אותך בפעם הראשונה ואיני מצליח.
אם ניפגש פעם שניה אצטרך להתאהב בך
שוב. מחר אבקר בחלומך בפעם האחרונה, כדי
לומר את שכשלת לי לומר לך בפגישתנו כשחיפשתי
רגע אחרון של שגעון ואומץ בכנותי : אני
אוהב אותך. כלומר אהבתי. כלומר אוהב. כלומר
עדיין אני מתבלבל בין הזמנים, כלומר בין
העֵרות והשינה, בין החלום והמציאות, בין החיים
האלו והחיים האחרים שיכולתי לחיות. הגעגועים הופכים
דקים עם השנים. בעיקר בלילות. בעיקר כשאתה
יושב ליד חלונות. בעיקר כשהירח מאיר. אולי
בעוד שנה נפגין יחד בכיכר תקסים, נפתח
מחדש יחד את חנות העתיקות המשפחתית בביירות,
נשתכר שוב. סיפרתי לך כבר שבני-אדם
עפים בשמיים, הולכים ברחובות ערים שקודם לא
שמעו את לשונן, בוכים בנוזלי הגוף, בזיעה,
בזרע, ברוק, עד שריחם נעשה דומה זה
לזה? אבוא לבקר. תוכלי בינתיים לשלוח לי
את המוזיקה שאת אוהבת? אפשר גם רק
כמה צלילים שירין.

שירי שנפלו

חיי שאלו כוחם מן הדרך;
אנשים שאלו מה יש בכוחי
הלילה צנח מוחלט כך בערף;
אני נותרתי יתום בתוכי

אני חרזתי מילים בְּתוֹךְ שִׁירִים
נערה אספה את שירי שנפלו
כוכבים בקריסתם האירו מרחקים אֲדִירִים
חיי לא לזאת התפללו

חיי התחילו בַּמְקוֹם שֶׁהֵם יִפְסְקוּ
שנותיי כמו שלג בהרי ירושלים
הפושע נִתְפַס ואת דינו פסקו
אני נשפטתי והורשעתי פעמיים

אני ניסיתי לחרוג מן הדרך;
יופיו של רגע סנוור את עיניי
הלילה שב וְהֵאפִיל כְּכֵן בְּעֵרֶף;
חיי איבדו את חיי

בתחילה היתה ארץ ישראל באפריקה. וכך אברהם הלך מאסיה לאפריקה, שכבר לקחה לשם פרעה, ועל כן נקרא אברהם העברי, שעבר מאסיה לאפריקה. וכל מה שלימין השבר הסורי אפריקאי נקרא אז אסיה, וכל מה שלשמאלו נקרא אפריקה. ובא משה רבנו והעביר את ארץ כנען לאסיה בחציית ים סוף. ובא יהושע בן-נון ובחציית נהר הירדן החזיר את כנען לאפריקה, שהיו בני-ישראל מתגעגעים לאפריקה. בא נְבוֹכַדְנֶצַר מֶלֶכָא והחזירה לאסיה. שט רבי יהודה הלוי מספרד לארץ ישראל והחזיר את שתיהן לאפריקה. קם רבי סאלם שבזי והפכה לאי, שצריכים האנשים ללמוד לשחות או לצלול או לצוף כדי לגעת בשעריה. בא ביאליק וניסה למשוך האי שיהיה אחד מאיי אירופה. באו צעירי המשוררים אחריו ומשכו שתהיה אחד מאיי אמריקה. הלכה אמירה הס מבבל לבגדאד, הלכה על המים מבגדאד לירושלים לאלקודס, ועלה הים וירד הים ושבה ארץ ישראל מן האוקיינוס האטלנטי לחופי הים-התיכון, והתחברו אסיה ואפריקה ליבשת אחת על מסמר ירושלים.